

DANMARKS STILLING UNDER KRIGEN 1859

Af Erik Møller.

Saa tidligt som 15. November 1857 havde den danske Gesandt i Wien, Grev Henrik Bille-Brahe, gjort opmærksom paa, at den politiske Situation i Europa blev bestemt af »en Kulde, ja selv en vis Mistro mellem Østrig og Frankrig«, en Kendsgerning, som det iøvrigt ikke var ham helt let at forklare¹). At et saadant Modsætningsforhold bestod var for Resten ikke nogen Hemmelighed i Samtiden, og Sammenhængen lod sig ogsaa uden Vanskelighed rede op. Allerede i Maj 1856 havde Napoleon III i et Brev til sin daværende Udenrigsminister paapeget, at medens Frankrig nok kunde gaa sammen med Østrig i Orient-Spørgsmaalene var det anderledes, naar det gjaldt Italien; »hvis en Krig ulykkeligvis udbrød mellem Østrig og Piemont, vilde jeg ikke tøve et Øjeblik med at tage Parti og gribe ind til Gunst for sidstnævnte Magt«²). I de følgende Maaneder indløb derpaa stadig nye Meldinger til Udenrigsministeriet; Brockdorff i Berlin mente, at der aabnede sig »en sørgelig Udsigt til Revolutioner og Krige«³).

Saa slog Kejser Napoleons berømte Ord til den østrigske Gesandt, Baron Hübner, ved Nytaarskuren 1859 Portene op for alle Slags Fremtidssyner af den Art. Episoden blev kendt i Offentligheden gennem »Le Constitutionnels« Gengivelse af Udtalelsen den 4. Januar. Her hjemme bragte Bladene samme Aften Telegrammer herom; »Berlingske Tidende« med en Tilføjelse, der gik ud paa, at »Beretningerne fra Italien er meget foruroligende«.

For den Sags Skyld lod de følgesvangre Ytringer sig opfatte paa forskellig Maade; man kunde lægge Vægten paa Napoleon IIIs *Beklagelse* af, at det gensidige Forhold ikke mere var godt, og Forsikringen om, at hans personlige Følelser for Kejser Franz Joseph stadig var de samme. Paa den Maade fortolkede den franske Udenrigsminister, Grev Walewski, det sagte overfor Baron Hübner⁴), og den officiøse Presse gjorde sit bed-

¹) Bille-Brahes Depeche 15. September 1857 (R. A.) — Foruden i Depecherne og Instruktionerne henholdsvis fra og til Gesandterne i de forskellige europæiske Hovedsteder findes Materiale til det her behandlede Spørgsmaal i særlige Pakker i R. A.: U. M. Samlede Sager til Journal A Ltr. N. (1859—60 Danmarks Neutralitet under den italienske Krig), og U. M. Frankfurt X. Korrespondancesager fasc. XI vol. IV M-O 1847—63 (O Bundesverfassung; Italienische Frage 1859—61); en Samling af Forbundsdagens trykte Protokoller fra 1859 findes i U. M. alm. Korr. Sager Litr. H (Aktstk. vedrør. Slesvigs og Holsteens polit. Stilling II 1848—59).

²) cit. *Poirson*: Walewski 218.

³) Depecher fra Berlin 11. Juni og 23. December 1858.

⁴) *Hübner*: Souvenirs II 247—49. — Napoleon III havde forøvrigt ved Nytaarskuren 1856 udtalte sig paa lignende Maade overfor den neapolitanske Gesandt (Moltkes Depeche 3. Januar 1856. — R. A.).

ste for at overbevise sine Læsere om det samme. Diplomaterne var ikke utilbøjelige til at tage denne Beroligelsesstræben for gode Varer⁵⁾, men Børserne var i Oprør, og Bladene, ogsaa de københavnske, skar igennem dette Tilsløringsvæv; Bille-Brahe filosoferede fra Wien over, hvorledes Forretningsverdenen nu reagerede ganske anderledes stærkt end før 1848 overfor selv »de svageste Antydninger om Krig«⁶⁾.

Saadan set laa der lang Vej mellem Danmark og en eventuel fransk-østrigsk Valplads i Italien; man syntes her oppe nogenlunde sikkert at kunne regne med Tilskuerens Rolle. Men Habsburger-Rigets politiske Interesseforeninger rakte vidt; dets tyske Lande var Del af Det Tyske Forbund som Holsten og Lauenburg, der hørte med til den danske Helstat. Blev Forbundet gennem sin Forbindelse med Østrig trukket ind i Krigen, vilde en Mobilisering ogsaa komme til at omfatte Hærkontingenterne fra den danske Konges tyske Hertugdømmer, selv om Resten af Monarkiet hævdede sin Neutralitet. Stillingen havde, folkeretslig set, været den samme under Krim-Krigen, og Bluhme havde dengang anerkendt Forpligtelserne overfor Forbundet⁷⁾. Men begge de tyske Stormagter stod dengang som neutrale. Muligheden for, at Det Tyske Forbund kom til at træde aktivt op, rykkede umiskendeligt nærmere i Tilfælde af, at en af dem blev krigsførende.

Spørgsmaalet var forøvrigt gentagende blevet rejst under Rigsdagens Forhandlinger om Grundlovsindskrænkning og Fællesforfatning i 1855.

Faren laa dog ikke umiddelbart for, selv om Troen til, at Freden kunde bevares, var svundet stærkt efter Kong Victor Emanuels og Kejser Napoleons Trontaler. Men Fjendtlighedernes Begyndelse vilde dog ikke være ensbetydende med Forbundets Deltagelse. Bismarck skrev 25. Februar fra Frankfurt til Udenrigsminister Schleinitz, at Stemningen paa Forbundsdagen var meget betænkelig overfor det østrigske Diplomatis og den østrigske Presses krigerske Udtalelser⁸⁾. Allerede tidligere havde en preussisk Cirkulærdepeche underrettet de tyske Hoffer om, at Berlin-Kabinettet ikke vilde gaa ud over Forbundsforpligtelserne⁹⁾, og de omfattede ikke Habsburgernes italienske Besiddelser. Da den østrigske Gesandt, v. Koller, meddelte Schleinitz, at Tiden nu efter hans Regerings Mening var kommet til at sætte militære Forholdsregler i Værk ved Forbundet og til at afgive Meddelelse om, at den østrigske Hær var sat paa Krigsfod, instruerede den preussiske Udenrigsminister 27. Februar sin Chargé d'Affaires i Wien, Flemming, om at forklare, at Preussen som europæisk Stormagt ikke agtede at lade sin Politik be-

⁵⁾ Hübner II 244.

⁶⁾ Depeche 7. Januar 1859 (R. A.).

⁷⁾ Bluhme til Moltke i Paris 25. Juni 1854 (*Fr. Bajer*: Nordens, særlig Danmarks, Neutralitet under Krim-Krigen 443—44).

⁸⁾ Publicationen aus d. Kgl. Preuss. Staatsarchiven XV (Preussen im Bundestag) 473.

⁹⁾ Die auswärtige Politik Preussens 1858—71. I 234.

stemme af Flertalsbeslutninger i Forbundsfor­samlingen¹⁰⁾; til Usedom, der nu havde overtaget Bismarcks Plads som Forbunds­gesandt, skrev han, at Preussen vilde bevare sin fulde Handlefrihed, samtidig med at Berlin-Regeringen nok skulde opfylde sine Pligter, hvis det gjaldt Tysklands Selvstændighed¹¹⁾. Den østrigske Udenrigsminister, Grev Buol-Schauenstein, beklagede overfor Flemming Preussens Holdning og vægrede sig ved at indrømme dets Ret til ubetinget Veto¹²⁾. Men herved blev det alligevel. De mindre tyske Stater trængte paa for at faa Preussen til at overtage Førerskabet¹³⁾. Men Preussen rørte ikke paa sig. Der var en stærk offentlig Mening for Østrig i Syd-Tyskland, formodentlig grundet paa Betragtninger som dem [Augsburger] »Allgemeine Zeitung« gav Udtryk for: »Vi sværmer ikke blindt for den østrigske Regering, vi er alene overbeviste om, at det øvrige Tysklands Fremtid i alt væsentligt er afhængig af Østrigs Fremtid, [og] at det derfor er Tysklands Pligt trofast at staa ved dets Side i enhver Fare«¹⁴⁾. Men Synsmaaderne var andre Nord for Main-Floden og Thüringerwald.

Den danske Regering, hvor C. C. Hall som Konsejlspræsident ogsaa *ad interim* havde ledet Udenrigsministeriet siden Juli 1858, kunde under disse Omstændigheder tage Udviklingen saa temmelig med Ro. Den havde ogsaa samtidig sine egne Bekymringer. Ganske vist var der indtraadt en Hvilepavse i den standende Strid med de tyske Stormagter og Det Tyske Forbund ved Kundgørelsen af 6. November 1858, der satte Fællesforfatningen ud af Kraft for Holstens og Lauenburgs Vedkommende, og Forbundsfor­samlingens Beslutning — af 23. December 1858 — om at afvente Udfaldet af det Forsøg, den kgl. Regering nu vilde gøre paa at gennemføre en Nyordning af Monarkiets Forhold. Men netop som Led i disse Bestræbelser var de holstenske Stænder blevet sammenkaldt den 3. Januar 1859, og Forhandlingernes Forløb viste hurtigt, at der ikke fra Flertallets Side var noget Ønske om at naa frem til praktisk anvendelige Forfatningsformer for Helstaten. Disse rets­lig-politiske Drøftelser interesserede i Aarets første Maaneder den tyske Offentlighed ganske anderledes end Spørgsmaalet om, hvad den danske Regerings Holdning vilde blive i Tilfælde af en Forbundsmobilisering. Paa sin Side forsikrede Hall, at det var ganske grundløst, naar man i Tyskland mente, at det holsten-lauenburgske Hærkontingent ikke i givet Fald vilde blive stillet

¹⁰⁾ ib. 284—86.

¹¹⁾ ib. 304.

¹²⁾ ib. 294. — Iøvrigt skimter man allerede nu Uenigheden indenfor de højeste Kredse i Berlin; Prinsregenten (den senere Kong Wilhelm) og Ministerpræsidenten var aabenbart mere imødekommende overfor Østrig end Schleinitz (Politik Preussens I 216, *L. v. Gerlach*: Denkwürdigkeiten II 659, *Beust*: Aus drei Viertel-Jahrhundert I 221).

¹³⁾ Den engelske Gesandt, Lord Bloomfields Depeche 8. Februar 1859 (Politik Preussens I 227). Beust til Könneritz 15. April 1859 (*Beust* I 232).

¹⁴⁾ Artikel 22. April 1859. Smlgn. Politik Preussens I 236, 239.

til Raadighed; det principielle Standpunkt var det samme som under Krigen 1854—56. Blot ønskede man i København, at Tyskerne saa til Gengæld vilde holde Spørgsmaalene om Slesvig og Holsten ude fra hinanden¹⁵).

Noget saadant tænkte man imidlertid slet ikke paa i Tyskland; under Stænderforhandlingerne i Itzehoe forsøgte Holstenerne stadig at trække Slesvigs Forhold ind i Drøftelserne. Og ligesom man fra fransk Side under Krim-Krigen vistnok havde antydet, at Berlin-Regeringen kunde faa fri Haand overfor Hertugdømmerne, hvis Preussen sluttede sig til Vest-Magterne¹⁶), spøjte lignende Tanker nu i en tilsvarende Sammenhæng. Foranlediget af, at Ærkehertug Albrecht paa en diplomatisk Sendefærd til Berlin arbejdede for at vinde Preussens Billigelse af en aktiv Optræden overfor Sardinien fra Østrigs Side, opstillede den altid politisk nævenyttige Hertug Ernst af Coburg nogle Grundbetingelser for en øst-rigsk-preussisk Alliance; det hed her i § 8:

Skulde Preussen finde det passende i Løbet af Krigen at bringe de stadigt svævende Stridigheder angaaende Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg til en endelig Afslutning, og skulde Danmark nægte at give sin Tilslutning til preussiske Forslag i denne Sammenhæng, og skulde Preussen af den Grund anse det for nødvendigt at anvende Tvangsforholdsregler, [saa vil Østrig understøtte det diplomatisk og militært, og] eventuelt sammen med Preussen gaa i Krig mod Danmark¹⁷).

Der kom dog ikke noget ud af disse Makinationer, og den danske Regerings Gesandt i Forbundsdagen, Bernhard Bülow, instrueredes i Forarsmaanedernes Løb om at tiltræde forskellige Beslutninger, som gik ud paa at sætte Forbundsfastningerne i Forsvarsstand¹⁸). — Det var den sædvanlige, nærmest passivt-mekaniske Tilslutning til Forbundsforanstaltningerne fra dansk Side.

Ugerne skred og Statsmændene sled — sled med at finde Udvej til Forhindring af Krigen. Ved Midten af Marts fandt den franske og russiske Regering sammen om et Konferenceforslag, der skulde løse Van-

¹⁵) Den engelske Gesandt, Henry Elliots Depeche 15. Marts 1859 (Public Record Office, Foreign Office 97 (Schleswig-Holstein)).

¹⁶) Se navnlig Depecher fra Moltke i Paris 8. Januar 1855, Brockdorff i Berlin 19. og 21. Januar 1855 og Oxholm i London 22. Februar 1855 (alle i R. A.).

¹⁷) *Hertug Ernst*: Aus meinem Leben II 472 ff. — Den 9. April dementerer Schleinitz et Rygte om, at Berlin-Regeringen havde lovet Frankrig neutral Holdning mod Tilsagn om en Ordning af det slesvig-holstenske Spørgsmaal efter tysk Ønske (Politik Preussens I 413). Samme Tanke dæmrede i Forbundsdagskredse (Bülows Depeche 12. April 1859 R. A.). Den af Hertug Ernst tilstræbte Kombination optog ogsaa visse tyske Blade (Bülows Depeche 21. April 1859 R. A.).

¹⁸) Instruktioner til Forbundsdagsgesandten (R. A. — U. M. Registraturer f. Eks. 30. Marts 1859).

ger. Alle Gesandtskaberne var forinden blevet telegrafisk bemyndigede til at give Forslaget deres Tilslutning med Undtagelse af Danmarks, Nederlandenes²⁶⁾, de sachsiske Huses og De Frie Stæders Udsendinge; senere Tilslutning fra de to sidstnævnte Grupper Side var imidlertid en given Sag. Mod Enden af Mødet opfordrede Præsidiets ydermere Gesandterne til, i Betragtning af Stillingens Alvor, saa vidt muligt at sikre sig, at de uden særlige Instruktioner vilde være i Stand til at billige uopsættelige Forslag fra Militærkommissionens Side. De fleste Stemmer udtalte sig for, at Regeringerne afgav saadanne Fuldmagter under Forudsætning af:

at Militærkommissionen énstemmig har stillet saadanne Forslag,
at de bliver opfattede som paatrængende nødvendige,
og at Gesandterne ikke nærer tungtvejende Betænkeligheder ved dem.

Bülow bemærker til allersidst i sin Depeche, at Militærkommissionen allerede vil holde Møde Dagen efter.

Afgørelsen var ikke kommet overraskende for den danske Gesandt; Mellem-Staterne havde allerede i nogen Tid ventet paa et saadant Skridt fra Preussens Side og var selv langt fremme med deres Rustningsforanstaltninger²⁷⁾. Derimod indrømmer han efter Mødet, at han forinden hverken har kendt Ordlyden af den preussiske Henvendelse eller Planen om at tage Beslutning med det samme; han har derfor ikke paa Forhaand kunnet give den danske Regering en telegrafisk Meddelelse om Udviklingen, der vilde have muliggjort, at ogsaa han forud blev instrueret om den Holdning, han skulde indtage. Imidlertid mener han ikke, at en saadan Fremgangsmaade vilde have været heldig ud fra den Betragtning, at det næppe var tilraadeligt at tage Standpunkt, før Stillingen virkelig var kendt²⁸⁾. Han har dog med alt dette som Baggrund ikke ment at burde sinke Forslagets Vedtagelse under Paaberaabelse af Forretningsordenen, og han har her handlet i fuld Forstaaelse med Nederlandenes Gesandt, van Scherff²⁹⁾. Det forekommer ham følgelig »formaalstjenligt, at den allerhøjeste Tilslutning til Beslutningen af 23. dennes blev udtalt senere og tillader mig at henskyde til Udenrigsministeriets høje Skøn, hvorvidt en saadan allerede skal ske paa det næste Møde eller maaske først, naar den kongelige nederlandske Gesandt fremfører sin Tilslutning. Skulde det ene eller det andet synes passende, tør jeg maaske — for i hvert Fald at kunne handle samtidigt med Nederlandene — ærbødigst bede om telegrafisk Anvisning inden Torsdag Morgen« (28. April). Han minder iøv-

²⁶⁾ Den hollandske Provins Limburg var Del af Forbundsomraadet; samtidig regerede Kongen af Holland i Storhertugdømmet Luxemburg, som var Forbundsstat.

²⁷⁾ Bülow's Depeche 21. April 1859 (R. A.).

²⁸⁾ Bülow's Depeche af 25. April 1859 (R. A.).

²⁹⁾ Depeche af 23. April.

rigt om, at den danske Regering i sin Tid straks havde tiltraadt Beslutningen af 8. Februar 1855 om Militærberedskab fra Forbundets Side³⁰⁾.

Paa Grund af Postens Afgang kunde Bülow den 23. April i sin Depeche alene faa en kort Bemærkning med om, »at Østrigernes Aktion i Italien, som i Dag er blevet bekendt, efter Opfattelsen her [i Frankfurt] ikke vil tiltale ubetinget i Berlin«. — Hvad der hentydedes til var den ultimative Opfordring om at sætte Hæren paa Fredsfod, som 19. April var afgaaet fra Wien til Turin³¹⁾. Beslutningen herom var taget af Kejser Franz Joseph personlig og hans Militærkabinet, men, som vi har set, var det ingen uoverlagt Handling, og det østrigske Diplomati fortsatte med den fastlagte Fremgangsmaade, ogsaa efter at Englands og Frankrigs Gesandter havde formaaet Victor Emanuels Regering til at gaa ind paa et Afrustningsforslag. Det viste sig, at man i Frankfurt var fuldstændig rigtigt underrettet om de Stemninger, dette Skridt havde fremkaldt i den preussiske Hovedstad; allerede 22. April paa pegede Schleinitz i en Cirkulærdepeche, at skønt Prinsregentens Forslag om Krigsberedskab i Tid faldt sammen med det østrigske Ultimatum, var det ikke ment som Støtte for Wien-Regeringens Henvendelse³²⁾, og Dagen efter instrueredes Gesandten ved det østrigske Hof, Werther, om direkte at udtale det preussiske Kabinets Misbilligelse³³⁾. Bülow berettede 25. April, at Ophidselsen i Frankfurt var stigende³⁴⁾.

Imidlertid maatte den danske Regering nu tage sin Beslutning. Og-saa i København havde Østrigs Fremgangsmaade sat Sindene i livlig Bevægelse³⁵⁾. Hall var selvsagt ilde berørt ved at skulle etablere det holstenske Hærkontingent³⁶⁾. Alligevel gik hans Indstilling til Kongen efter Modtagelsen af Bülows Depeche ud paa, at Forbundsdagsgesandten instrueredes om »at erklære D. Mjt.s Tilslutning til Forbundsbeslutningen af 23. d. M. for saa vidt en lignende Erklæring maatte blive afgivet af den kgl. Nederlandske Gesandt for denne Stats Vedkommende«. An-

³⁰⁾ Depeche af 25. April.

³¹⁾ Cavour blev opfordret til at svare klart Ja eller Nej paa Henvendelsen; den naaede frem den 23. April 1859 Kl. 17³⁰, men allerede Dagen forud havde en officiel østrigsk Meddelelse givet Offentligheden Kendskab til dens Indhold ([Augsburg.] Allg. Zeitng. 22. April 1859).

³²⁾ Politik Preussens I 480—82.

³³⁾ samme 486.

³⁴⁾ Depeche af 25. April.

³⁵⁾ I »Berlingske Tidende« hed det Lørdag den 23. April: »Vi havde nedskrevet dette [om Østrigs Politik], da vi Kl. 4½ [3: Fredag 16³⁰] modtog Bestyrkelsen herpaa i følgende Depecher, der ere af den Vigtighed, at vi bestemte os til strax at udgive Morgenavisen: »Dresd[ener] J[ournal]« og »Times« melde, at Østerrig har stillet Sardinien det Ultimatum, at afvæbne inden tre Dage; i modsat Fald vil det angribe strax«.

³⁶⁾ Den franske Gesandt Dotézac's Depeche 25. April 1859 (Det franske Udenrigsministeriums Arkiv paa Quai d'Orsay; Danmark 1859 — 235).

visningen til Bülow begrundedes med, at »den foreslaede Foranstaltning kun havde til Hensigt at virke for Fredens Vedligeholdelse ved Forbedelser af reen defensiv Character ... ligesom det preussiske Cabinet iøvrigt hidtil med Bestemthed har vedligeholdt en 'neutral Stilling«. Der fulgte en Henvisning til, at den kongelige Beslutning i en analog Situation »under den orientalske Krig« havde svaret til dette Skridt, og det blev paapeget, at en Statsraadsdrøftelse af Sagen ikke kunde afventes, da det preussiske Forslag allerede var »ophøiet« til Forbundsbeslutning; Protokollen blev nok holdt aaben for senere Tiltræden, og der var intet overraskende i, »at det ikke var sket endnu, saa længe den nederlandske Gesandt ikke havde givet sin Tilslutning, men skete dette, vilde der »lettelig gives Anledning til Misforstaaelser fra begge Sider«, hvis den danske Gesandt holdt sig tilbage³⁷⁾.

Kong Frederik bifaldt Forslaget paa Frederiksborg den 27. April, og samme Dag afgik Telegram til Bülow om at tiltræde Beslutningen, saa snart hans nederlandske Kollega havde gjort det³⁸⁾. I en paafølgende skriftlig Instruktion hed det: »Paa den ene Side maa de Forbundspligter, der paahviler den danske Regering, opfyldes fuldt ud, saa vidt det paa nogen Maade er muligt, paa den anden Side maa man ikke tabe af Syne, at Maalet er at bevare Monarkiets Neutralitet og Selvstændighed i Tilfælde af en europæisk Krig«. Det fremhæves ydermere, at »i denne Sammenhæng« bliver det nødvendigt at afpasse Danmarks Optræden efter Nederlandenes, »der befinder sig i en Stilling, der er ganske analog med vor egen«; ellers »maatte det paa den ene Side kun fremkalde Mistro, paa den anden Side Forhaabninger, som kunde kompromittere vor Stilling«³⁹⁾.

Bülow modtog Halls Telegram Natten mellem 27. og 28. April. Han vidste paa det Tidspunkt, at Fristædernes Tilslutning allerede forelaa, og at de sachsiske Huses vilde blive givet den følgende Dag; derimod havde van Scherff endnu ikke faaet endelig Besked fra Haag. Anvisningen om at tiltræde indløb imidlertid næste Morgen, og »følgelig har jeg sluttet mig til og paa den Maade, at Tilslutningen er indført i Protokollen over det 13. Møde, og dens Ratifikation er i Dag fortroligt blevet mig meddelt. Hr. van Scherff foretrak denne Form som mindre paafaldende«⁴⁰⁾. — Dermed var Danmarks Stilling klaret i første Omgang.

Som refereret ovenfor havde »Allerunderdanigst Forestilling« stærkt fremhævet den *defensive* Karakter af det Skridt, der var taget i Frankfurt, og den *neutrale* Linje, som den preussiske Politik hidtil havde fulgt;

³⁷⁾ Allerunderdanigst Forestilling 27. April 1859 (R. A. — U. M. Sml. Sager).

³⁸⁾ ib.

³⁹⁾ Halls Instruktion til Bülow 28. April 1859 [ib.].

⁴⁰⁾ Bülow's Depeche 28. April 1859 (R. A.).

Bülów havde paapeget det samme i sin Depeche af 25. April, og det var utvivlsomt denne Opfattelse, der laa til Grund for den danske Regerings Standpunkttagen. Bülów og Hall havde heller ikke skønnet forkert. Alle-rede den 26. April gjorde en preussisk Cirkulærdepeche gældende, at Krigen i Italien, »som den hidtil former sig, berører . . . i og for sig slet ikke Tyskland«. Forlanger Forbundet, at dets Ukrænkelighed respekteres, maa det selv og dets Medlemmer undgaa Indblanding »i en fremmed Strid, saalænge det ikke berøres af den. De tyske Forbundsfæller kom til at handle mod denne Pligt, saafremt de nu vilde foretage Skridt, der gik ud over det, der var Hensigten: Sikringen af Tyskland, og steg til i Handling at understøtte Østrig« — Preussen vilde ikke række Haand til saadant, men træde bestemt op mod den Slags Forsøg⁴¹⁾. Da man anede, at Østrig havde Planer om at benytte Fremsættelsen af en Meddelelse angaaende Krigens Udbrud til at stille Forslag om Mobilisering, blev Usedom 1. Maj instrueret til i givet Fald at forlange Sagen henvist til Udvalgsbehandling⁴²⁾, og nogle Dage senere paalagde Schleinitz Werther i Wien bestemt at fraraade saadanne Forsøg; Preussen var den eneste Magt i Tyskland, der kunde hjælpe Østrig, og Berlin-Regeringen vilde ikke lade sig drive frem af de smaa Stater⁴³⁾.

Disse Akter er først blevet almindeligt kendt efter Arkivernes Aabning. Men Cirkulærdepechen af 26. April var i Afskrift blevet meddelt det danske Udenrigsministerium⁴⁴⁾. Ganske vist har den næppe foreligget, da Indstillingen til Kongen blev udformet, men den har bagefter bekræftet Rigtigheden af den Betragtningssmaade, som her laa til Grund. Den danske Regering har med nogenlunde Ro kunnet overskue Følgerne af sin Tilslutning til Forslaget om at stille Hovedkontingenterne i Marcheberedskab. Der var andre og mægtigere, som ogsaa ønskede at bevare Neutraliteten.

Danmark var dog hermed paa ingen Maade ude af Forbundsforpligtelsernes Skov. Hall havde i Forestillingen til Kongen klart fremhævet, at der, som Følge af Forbundsbeslutningen, kunde opstaa Spørgsmaal, som maatte overvejes i Statsraadet. Et af dem blev, ganske selvfølgelig, det af Præsidiet udtalte Ønske om, at Forbundsgesandterne skulde have Bemyndigelse til paa egen Haand at godkende Militærkommissionens Forslag. Hall udtalte sin Betænkelighed ved at give en saadan i Depechen til Bülów af 28. April og ønskede iøvrigt Oplysning om Betydningen af Udtrykket: »Marschfertigkeit«, der ikke benyttedes i Forbundets Krigsforfatning.

⁴¹⁾ Afskrift af Cirkulærdepechen i R. A. — U. M. Sml. Sager.

⁴²⁾ Politik Preussens I 520—21.

⁴³⁾ samme 534—35 jfr. 518—19.

⁴⁴⁾ Ogsaa en preuss. Depeche af 30. April foreligger i Afskrift.

Bülow indberettede 30. April, at samtlige tyske Gesandter havde givet deres Tilslutning til Militærkommissionens Betænkning af 28. April. Han havde atter anmodet om, at Protokollen maatte blive holdt aaben for senere Tilslutning fra dansk Side, og iøvrigt havde han undgaaet at komme ind paa Drøftelser af Spørgsmaalet om det holsten-lauenburgske Kontingents Forlæggelse til Forbundsomraadet fra de holstenske Afdelingers Garnisoner paa Sjælland; han mente, at man maaske, som i 1855, kunde lade de paagældende Afdelinger blive, hvor de var, og han ønskede her alene Bemyndigelse til at fremsætte nogle almindelige Bemærkninger om vor »Beredvillighed til og Muligheden af at overføre Tropperne, hvis det var nødvendigt«. Men samtidigt paapegede han, at det nu drejede sig om heller ikke at standse denne Beslutnings Gennemførelse⁴⁵).

Hall kunde fra sin Side 3. Maj underrette Gesandten om, at Krigsministeriet havde indstillet til Kongen, at Infanteriafdelingerne blev i deres Garnisoner, medens Kavalleriet overførtes til Holsten, og Artilleri og Træn formeredes i Rendsborg. To Dage efter bad han imidlertid telegrafisk Bülow ikke at gøre Brug af disse Oplysninger og forklarede 9. Maj, at Grunden hertil laa i den Betragtning, som var blevet gjort gældende i Ministerraadet, at det maaske dog var bedst ogsaa at overføre Infanteriet; desuden havde man bragt i Erfaring, at den nederlandske Regering ikke var færdig til at afgive tilsvarende Meddelelser i Frankfurt. Men »under disse Omstændigheder«, tilføjer Hall, »synes det imidlertid nødvendigt snarest muligt at udtale den kgl. Regerings Tilslutning til Beslutningen af 28. April«; iøvrigt giver han Bülow fri Haand angaaende den Form, han her vil vælge, i Forvisningen om, at han forstaar, at det ikke er i den kgl. Regerings Interesse »med for stor Iver at slutte sig til Forbundets krigerske Rustninger«⁴⁶). I Overensstemmelse hermed blev der 13. Maj gjort Indstilling til Kongen, der godkendte den Dagen efter⁴⁷). Man var nu blevet klar over, at Marcheberedskab betød *Mobilisering* uden Koncentration af Styrkerne.

Den danske Regering fortsatte altsaa foreløbig, som den havde begyndt, i Forholdet til Forbundet.

Bülow mente, at dette havde skabt Tilfredshed i Frankfurt⁴⁸). Det gjaldt dog ikke alle Kredse⁴⁹). Heller ikke den nye preussiske Gesandt

⁴⁵) Den ene af Bülow's Depecher af 30. April 1859 findes i Rækken fra Frankf. (R. A.), den anden i U. M. Sml. Sager.

⁴⁶) Hall's Depecher 3. 5. og 9. Maj 1859 (R. A. — U. M. Sml. Sager).

⁴⁷) samme Steds.

⁴⁸) Bülow's Depeche 29. April 1859 (R. A.).

⁴⁹) Et ungt Menneske, der var ansat i det preussiske Gesandtskab i Frankfurt, forklarede saaledes: So sei es ein wahrer Scandal dass in dieser Zeitläufen ein Dänischer Gesandter an allen Sitzungen und Berathungen des Bundes Antheil nehme; was könne der da anderes sein als ein Spion Napoleons (Aus dem Leben Th. v. Bernhardis III 202). — Som de gamle sjunge ... En Korrespondent »aus Holstein« forklarede 12. Maj i »Frankfurter Postztg.«, at man dér oppe lever som i den

i København, Gehejmraad Balan, ventede sig noget godt af den danske Regerings Imødekommenhed overfor Forbundet; han anede Planer om at skabe et *fait accompli* i Spørgsmaalet om Hertugdømmerne og advarede under sin første Samtale med Hall imod Forestillingen om, at man paa tysk Side vilde glemme alt andet under den italienske Krig⁵⁰). Han mente nemlig som sin Forgænger, Oriolla, at den holstenske Stænderforsamlings Forløb havde styrket den ejder-danske Indflydelse og medvirket til den Omdannelse af Regeringen, der var afsluttet 6. Maj, og hvorved Hall selv definitivt overtog Udenrigsministeriet, medens Monrad og Fenger traadte ind⁵¹) og overtog henholdsvis Kultus- og Finansminister-Portefeullen.

Saa meget man end vilde tvivle, var den danske Regerings Holdning formelt uangribelig i Forholdet til Forbundet, og det var heller ikke til at tage fejl af, at den var Led i en *almindelig Stræben* efter at *bevare Landets Neutralitet*; den preussiske Gesandt, Grev Oriolla, havde da ogsaa været ganske klar over Sagen⁵²). Alligevel verserede der hele Foraaet Rygter om en *Alliance mellem Frankrig og Danmark*; Prins Albert gav saaledes 7. Februar sit Bidrag til Røverhistorien i et Brev til Prinsregenten af Preussen⁵³), og den russiske Gesandt i København mente, at hans franske Kollegas, Dotézacs Holdning i det holstenske Spørgsmaal var en saadan, at Hensigten maatte være at trække Danmark ind i en kommende Krig⁵⁴). I de sidste Dage af April gik det saa livligt til i Pressen, at Gesandten i Wien, Bille-Brahe, udbad sig Bemyndigelse til at dementere. Han fik en saadan den 28. April fra Udenrigsministeriet, som Dagen efter ogsaa telegraferede til London⁵⁵), hvor Bladene havde haft samme Efterretninger. Dementierne blev godt modtaget baade af Buol paa Ballplatz og Malmesbury i Downing Street og medførte ikke yder-

dybeste Fred. Unter diesen Anzeichen liegt der Verdacht nahe, dass es mit der nachträglich erteilten Zustimmung des dänischen Bundestagsgesandten zum preussischen Kriegsbereitschaftsantrag doch nicht so ernstlich gemeint sei. — I slesvig-holstenske Kredse ansaa man det ogsaa for sikkert, at Danmark vilde gaa med Frankrig (*H. Rautenberg*: Wir wollen Deutsche bleiben. Briefe zum Kampf Schleswig-Holsteins um sein deutsches Schicksal 1855—63 — Schriften zur politischen Geschichte und Rassenkunde Schleswig-Holsteins (1939) S. 189, 191.

⁵⁰) Depecher 9. og 12. Maj 1859 (Politik Preussens I 558—59, 567—68).

⁵¹) Depecher 3. og 9. Maj 1859 (ib. 526 og 558).

⁵²) Depeche 26. Marts 1859 (Politik Preussens I 327—28 Note).

⁵³) *Martin*: Life of His Royal Highness, the Prince Consort IV 386. — Paa den anden Side havde den danske Gesandt i Paris, Baron Dirckinck-Holmfeld, bragt i Erfaring, at Preussen skulde have søgt at opnaa Støtte for sine Bestræbelser angaaende Hertugdømmerne med Tilsagn til Kejser Napoleon om neutral Holdning under en fransk-østrigsk Krig (Brev af 1. Marts 1859. — U. M. Sager til Journ. A. Ltr. H. 1856—63 Den Holstenske Forfatningssag IV).

⁵⁴) Telegram 12. April 1859 (Afskrift af russiske Aktstykker i R. A.). — Der er intet i Dotézacs Depecher, som bekræfter dette.

⁵⁵) Telegrammer 28. og 29. April 1859 (R. A.).

ligere Korrespondance⁵⁶). Først da ogsaa Brockdorff i Berlin anmodede om Oplysninger⁵⁷), udtalte Hall sin Forundring over, at det skulde være nødvendigt at dementere i Berlin, »hvor Regeringen tilstrækkeligt formaar at dømme om, i hvor ringe Overensstemmelse en saadan Alliance vilde være med den Linje, Danmark vitterligt har holdt indtil nu i den forhaandenværende Krise«. Han minder om, hvordan den kgl. Regering Skridt for Skridt havde fulgt den preussiske paa Forbundsdagen, og han har svært ved at tro, at der kan være nogen Tvivl om Danmarks Stilling, men er dette virkelig Tilfældet, kan Brockdorff dementere⁵⁸).

Dermed var den Sag uddebatteret. Danmarks Holdning var umiskendeligt neutral.

Skønt Bille-Brahe allerede 28. April havde kunnet telegrafere Efterretningen om, at østrigske Styrker var gaaet over Ticino⁵⁹), var det først 7. Maj, at Dotézacs i en kalligraferet Skrivelse meddelte Hall, at De Franskes Kejser havde »set sig nødsaget til at forene Frankrigs Vaaben« med Sardinien; den udtalte forøvrigt Løfte om, at Frankrig agtede at respektere andre Staters Rettigheder og til Gengæld forventede, at den danske vilde »give Forskrifter« om Neutralitetens Opretholdelse⁶⁰) til rette vedkommende.

Udenrigsministeriet tog sig god Tid til at svare; først 14. Maj forsikrede Hall — efter at Dotézacs Skrivelse havde været forelagt Kongen — at den danske Regering »vil vaage over . . . at den Holdning, Kongens Embedsmænd og Undersaatter vil indtage, vil svare til H. Kejserlige Majestæts berettigede Forventninger«⁶¹). Noget lignende blev derpaa 20. Maj udtalt i Depeche til Dirckinck-Holmfeld i Paris⁶²). Samme Dag var *Meddelelser om København-Kabinettets neutrale Holdning* afgaaet til Stockholm og Wien og Dagen før til Berlin og London⁶³). Alle Vegne henvises dog til de særlige Forpligtelser, der paahvilede Kongen som Følge af, at Holsten og Lauenburg hørte med til Det Tyske Forbund. Ellers stod H. M. frit, »og han agter ikke paa nogen Maade at opgive det frie Initiativ, som denne uafhængige Stilling sikrer ham overfor de Forviklinger, som allerede forefindes, og med Udsigt til de ikke mindre alvorlige, der maaske vil udvikle sig«⁶⁴).

De danske Erklæringer fik en god Modtagelse. Paa fransk Side havde

⁵⁶) van Dockums Depeche 29. April og Bille-Brahes 30. April 1859 (R. A.).

⁵⁷) Brockdorffs Depeche 2. Maj (R. A.).

⁵⁸) Hall til Brockdorff 9. Maj 1859 (R. A.).

⁵⁹) Henvisning til Telegram af 28. April 1859 i Koncept til Depeche 29. April (Gesandtskabsarkivet R. A.).

⁶⁰) Dotézacs Skrivelse i R. A. — U. M. Sml. Sager.

⁶¹) Hall til Dotézac 14. Maj 1859 (samme St.).

⁶²) Hall til Dirckinck-H. — U. M. Registratur 1859 S. 597 (R. A.).

⁶³) Instruktionerne til Scheel-Plessen og Bille-Brahe af 20. Maj, til Brockdorff og van Dockum af 19. Maj 1859 (alle i R. A.).

⁶⁴) Depechen til Bille-Brahe, der er lidt udførligere end de andre.

Gouvernement Danois
 voudra bien prescrire
 des mesures pour que
 les autorités et les sujets
 de Sa Majesté le Roi de
 Danemark observent
 exactement, pendant
 la durée de cette guerre,
 les devoirs d'une stricte
 neutralité. /

Le Soussigné saisit
 cette occasion pour renou-
 -veler à monsieur le
 Ministre des affaires étrangères
 les assurances de sa haute
 considération. /

Copenhague 7 mai 1859. /

A. Dotzac

Dotézac i denne Forbindelse altid været tilfreds med den danske Regerings Holdning; den havde i Foraarets Løb billiget Napoleon IIIs politiske Stræben, og Hall havde ved Krigens Udbrud afvist den østrigske *Chargé d'Affaires*, Jaegers Paastand om, at Frankrig var den angribende Part⁶⁵). Schleinitz udtalte sin »fulde Tilfredshed« overfor Brockdorff⁶⁶), og Buols Efterfølger som østrigsk Udenrigsminister, Grev Rechberg betegnede noget senere Danmarks Stilling som »excellente«; dets Neutralitet vilde efter al Sandsynlighed blive respekteret fra alle Sider⁶⁷). I Forholdet til Sverige-Norge, Nederlandene og Stor-Britannien gjorde særlige Faktorer sig gældende, hvad vi kommer tilbage til, men fra intet Hold, og det er en meget afgørende Omstændighed, blev der gjort Bemærkninger eller taget formelle Forbehold i Anledning af den danske Regerings Henvi- sning til Forbundsforpligtelserne for Holsten og Lauenburgs Vedkom- mende. De var en simpel Følge af Traktatsystemet fra 1815; de var Del af Datidens europæiske Folkeret. Hvad Statsmændene iøvrigt tænkte om den praktiske Mulighed af at gennemføre en Hensyntagen til dem er en Sag for sig. De regnede med dem; de var rede til at gøre Forsøg paa at handle i Overensstemmelse hermed.

Under disse Omstændigheder udstedte den danske Regering ikke nogen almindelig offentlig Neutralitetserklæring. Det forklaredes i en inspireret Bladudtalelse med, at »der endnu ikke foreligger noget, hvoraf man kan slutte, at Krigen ogsaa vil udbrude i Danmarks Farvande eller ved dets Grænser ... Det lader sig ogsaa forstaa, at en saadan formel Neutralitetserklæring overfor Europa fra Danmarks Side vilde give Ud- tryk for en i dette Øjeblik ganske ubegrundet Mistanke om, at Krigen pludselig kunde bryde ud ved dets Grænser«⁶⁸). Det var ikke den Frem- gangsmaade, der efterhaanden er blevet almindelig, men Betragtningen lod sig høre. Og samtidig bragte »Departementstidende« 21. Maj en Med- delelse om, at den danske Regering havde tiltraadt Konventionen af 25. Juni 1856 om de nye Søretsregler, og at danske Statsborgere følgelig kunde vente at blive behandlede i Overensstemmelse hermed under For- udsætning af, at de selv overholdt disse Bestemmelser. I denne Sammen- hæng sendte Udenrigsministeriet 26. Maj ogsaa en Skrivelse til Gros- serer-Societetet med Forespørgsel om, hvorvidt Forretningsverdenen an- saa det for hensigtsmæssigt at sætte Forordningen af 4. Maj 1803 om

⁶⁵) Dotézacs Depecher 27. Marts og 2. Maj 1859 (Q. d'Orsays Arkiv Danmark 1859 234 og 235).

⁶⁶) Brockdorffs Depeche 22. Maj 1859 (R. A.).

⁶⁷) Bille-Brahes Depeche 3. Juni 1859 (R. A.).

⁶⁸) Artiklen er udsendt af »Dänische Correspondenz« i Altona (cit. i [Kieler] Corre- spondenzblatt 28. Maj 1859), et Bureau, der blev brugt af den danske Regering til officjose Meddelelser. Smlgn. ny Artikel af 2. Juli 1859 (cit. »Flyve-Postens« 6. Juli); Bureauet havde da lige skiftet Navn til: Allgemeine nordische Corre- spondenz.

Forholdsregler til Opretholdelse af Neutraliteten i Kraft paany. Svaret blev benægtende⁶⁹), og der skete ikke mere i Sagen.

Det var en anden Politik end under Krim-Krigen, da *de nordiske Riger* 30. December 1853 udsendte enslydende Neutralitetserklæringer. En lignende Fremgangsmaade havde været overvejet denne Gang⁷⁰), men paa begge Sider af Sundet var Indstillingen blevet en anden. Den 8. Maj udtalte Udenrigsminister, Friherre Manderström i en Depeche til den svenske *Chargé d'Affaires* i København, Rudbeck, sin Tilfredshed med Danmarks neutrale Holdning og paalagde ham at give Forsikringer om, »i hvor høj Grad vi altid ønsker at gaa sammen med den danske Regering«. Men samtidigt skulde han, i al Fortrolighed, forklare Hall, at Danmarks Stilling som Følge af Monarkiets tyske Forbindelser var en anden end Sverige-Norges; Forholdene laa anderledes end under Krim-Krigen, »hvorfor det er en bydende Nødvendighed for os ikke at binde os ved nogen Forpligtelse, ikke at søge Enighed om nogen Fællesforanstaltning og bevare vor fuldkomne Handlefrihed«. Den danske Regering maatte selvsagt have samme Ret, men Manderström mente hos Hall at spore Forkærlighed for en eventuel fransk-russisk Kombination — ikke for en engelsk-preussisk; den svenske Regering, som iøvrigt ikke var klar over sin egen Holdning i Tilfælde af en saadan Udvikling, vilde dog tilraade den danske grundigt at overveje Sagen, inden den tog et saadant Standpunkt⁷¹).

Som vi straks skal se, var Manderström galt underrettet angaaende Halls Holdning, og det er heller ikke umiddelbart indlysende, hvorfor Stillingen skulde være saa forskellig fra den under Krim-Krigen; ogsaa dengang havde Danmark Forpligtelser overfor Forbundet. Men dette faar nu være, da den danske Regering i fuldeste Maal gjorde Brug af den Ret til selvstændig Standpunkttagen, Manderström saa generøst indrømmede den. Det hedder nemlig i en officiøs Forklaring, at den ikke har troet »at turde bringe Danmarks neutrale Stilling i Forbindelse med andre Staters. Der er nemlig altid nogen Forskjel i de forskjellige Staters Stilling til de europæiske Forviklinger, eller ialfald fremtræder der senere en saadan Forskjel, saa at en Forbindelse imellem dem ofte ikke alene støtter den enkelte Stats Neutralitet, men under Begivenhedernes Gang let kan bringe denne i Fare«. Dette viste sig under den orientalske Krig »med den dansk-svenske Tractat«⁷²), idet Sveriges Beliggenhed over-

⁶⁹) Meddelelse til Rigsraadet angaaende Monarkiets politiske Stilling under den italienske Krig (1859) S. 6.

⁷⁰) Allg. nord. Corr. 2. Juli 1859 (cit. »Flyve-Posten« 6. Juli). — Spørgsmaalet omtales i en Agence Havas-Correspondance 10. Februar 1859 (cit. »Dagbladet« 19. Februar).

⁷¹) Manderströms Depeche 8. Maj 1859 (Sv. R. A.). Smlgn. Politik Preussens I No. 262¹.

⁷²) Nogen egentlig Traktat var der, som nævnt, ikke Tale om.

for Rusland først skabte Vanskeligheder, og dette foranledigede saa senere »Sverrig til at træde ud af sin reent neutrale Stilling og slutte sig nærmere til Vestmagterne end Danmark vilde. Derfor har Regjeringen hidtil undgaaet at indlade sig i en lignende Forbindelse som den i 1853 med sin nordlige Nabo«⁷³).

Alt dette havde sin Rigtighed. Men de Retningslinjer, man saaledes trak op henholdsvis fra Stockholm og København, pegede samme Steds hen: at nærmere Samvirken ikke var praktisk Politik. Betragtningerne, der paa begge Sider laa til Grund, er iøvrigt højst forstaaelige. Den fælles-skandinaviske Neutralitetspolitik havde Traditioner helt tilbage til det 18. Aarhundrede, men dengang, da der var Tale om Konvojering af Handlesskibe under en væbnet Neutralitet, havde den et haandgribeligt Formaal. Nu var Stillingen en helt anden, efter at Paris-Deklarationen havde gjort Ende paa Kaperuvæsenet; nu vejede den militære Magtforøgelse, en skandinavisk Sammenslutning bragte, ikke op mod Farerne for yderligere politiske Komplikationer gennem et saadant Fællesskab, og nu enedes de nordiske Regeringer paa en forstandig Maade om ikke at enes. De Artigheder, Hall og Manderström senere udvekslede i Anledning af de mere formelle danske Neutralitetserklæringer, gik ikke ud over fromme Ønsker⁷⁴).

Der var imidlertid, som Forholdene laa i 1859, en anden Mulighed for Samvirken med neutral Magt. *Nederlandenes* Situation var, som Hall havde udviklet i sin Depeche til Bülow af 28. April, »ganske analog« med Danmarks, og Ministerresidenten i Haag, Torben Bille, havde 30. April skrevet hjem: »Vor egen Stilling er i saa Henseende [i Forholdet til Frankrig og de tyske Magter] saa lig Hollands, at jeg skulde troe, at der i ommeldte Eventualitet [en Krig mellem Frankrig og Det Tyske Forbund] vilde med Lethed kunne tilveiebringes, om ønsket, en Alliance mellem de to Riger til i Forening at modsætte sig Tydskslands Prætentioner paa at behandle Danmark og Nederlandene som Vasal-Stater, der volens nolens have at tage Deel i enhver tysk Forbunds-krig«. Han meddelte i en følgende Depeche, at han under en Samtale med Krigsministeren, van Meurs, har fundet Samklang i Opfattelsen af disse Spørgsmaal⁷⁵).

Hollands og Danmarks Forhold var maaske knapt saa analoge, som Hall og Bille mente. Nederlandene og navnlig Luxemburg var saaledes beliggende, at de meget let kunde blive Valplads under et Krigssammenstød mellem Frankrig og Det Tyske Forbund, og derfor forelagde baade den hollandske og belgiske Regering meget hurtigt Lovgivningsmagten

⁷³) Førnævnte Redegørelse i »Allg. nord. Corr.« 2. Juli 1859. Smlgn. Meddelelse til Rigsraadet S. 6—7.

⁷⁴) Scheel-Plessen fra Stockholm til Hall 20. Maj 1859 (R. A.). Hall til Scheel-Plessen samme Dag (R. A. — U. M. Sml. Sager).

⁷⁵) Billes Depecher 30. April og 1. Maj 1859 (R. A.).

Forslag om store Rustningsbevillinger⁷⁶). Men baade Udenrigsministeren og Ministerresidenten opfattede det altsaa saaledes, og vi har set, hvordan Hall og Bülow stadig havde stræbt at handle i Forstaaelse med den hollandske Gesandt paa Forbundsdagen. Imidlertid tog Udenrigsministeren, 13. Maj, et mere positivt Skridt, idet han skrev til Bille med Udgangspunkt i, at de to Landes Forhold overfor Forbundet var identisk; dette maatte dog ikke føre til, at »man indskrænkede sin Handlefrihed ved nogen som helst Forpligtelse end mindre ved en Alliance«, men det vilde være heldigt, hvis de to Regeringer udvekslede Meninger og holdt hinanden underrettede om Begivenhedernes Udvikling. Hvad der navnlig interesserede i Øjeblikket var Spørgsmaalet om, hvorvidt det var muligt at holde de holsten-lauenburgske Kontingenter tilbage paa det hjemlige Forbundsomraade⁷⁷) ligesom Holland det limburgske.

Bille forelagde straks Sagen for Udenrigsministeren, Baron Goltstein, men han viste sig langt mindre fremkommelig end van Meurs. Han ansaa en Tankeudveksling mellem de to Regeringer angaaende deres Holdning paa Forbundsdagen for umulig »som Følge af de pludselige Forslag den tog⁷⁸). Med al Lighed mellem Danmarks og Nederlandenes Stilling var der dog, efter hans Opfattelse, ogsaa betydelige Forskelle. Den danske Regering stod i en løbende Strid med Forbundet, medens Haag-Kabinetets Forhold til dette var godt; ydermere var Holsten, modsat Limburg, et rent tysk Land. Han ansaa Beslutningen om Marcheberedskab for ganske ufarlig, men tvivlede om Muligheden af at holde Kontingenterne tilbage paa holstensk og limburgsk Omraade. Bille var ikke tilfreds; han kunde kun forklare Goltsteins Vrangvilje »med Frygt for, at en nær og aabenlys Forstaaelse med Danmark kunde overføre noget af den Upopularitet, vi nyder i Tyskland, paa Nederlandene⁷⁹).

Forskellen »i de forskellige Staters Stilling til de europæiske Forviklinger« gjorde sig altsaa ligeledes gældende her. Der var ikke noget at udrette i Haag. Men netop i de samme Maj-Dage 1859 synes Hall at have foretaget et ganske overraskende Skridt for at bringe en adskilligt videre Samvirken til Veje ved en Slags Henvendelse til England.

Paa dette Tidspunkt stod Kabinetet Derby endnu for Styret i *Storbritannien*. Det var kommet til Magten Aaret forud, da et Flertal i Underhuset vendte sig mod Lord Palmerstons Forslag om en »Sammensværgelseslov« efter Orsinis Attentat mod Kejser Napoleon, men det var og blev en Mindretalsregering. Udenrigsministeriet lededes af Lord Malmesbury, en udpræget Tory-Aristokrat med sund Forstand og et vist ydre-

⁷⁶) Billes Depeche 7. Maj 1859 (R. A.).

⁷⁷) Hall til Bille 13. Maj 1859 (R. A. — U. M. Sml. Sager).

⁷⁸) à cause de la soudaineté des propositions prises par elle.

⁷⁹) Billes Depeche 17. Maj 1859 (R. A.).

politisk Instinkt, men med meget ringe praktisk diplomatisk Erfaring; han kom derfor under stærk Paavirkning af Dronning Victorias Gemal, Prins Albert, der som god Tysker nærrede dyb Mistro til De Franskes Kejser og indgroet Sympati for Østrig ogsaa i dets Forhold til Landene hinsides Alperne. Der var imidlertid i England en udtalt Stemning for den italienske Friheds- og Folkebevægelse; hvor dybt den gik er en anden Sag. I hvert Fald vilde Forretningsverdenen ikke opgive den livsalige Fred for en saadan Sags Skyld, og Regeringens Holdning blev derfor erklæret neutral, mere upartisk end Lord Palmerstons vilde have været, da hverken Derby eller Malmesbury sværmede for Italienerne, og deres Stræben gik i Foraarsmaanederne stadig ud paa at forsøge eller understøtte Mægling. Det var en fjærn Refleks af denne ærlige Higen, naar den engelske Gesandt i København, Henry Elliot, allerede i Februar til Hall beklagede sig over den danske Presses Holdning, idet den efter hans Indtryk aabenbart ønskede, at Frankrig skulde angribe Østrig⁸⁰). Den danske Udenrigsminister mente ikke, at disse Blade gav Udtryk for den virkelige Opfattelse i Landet; alle ansvarlige Politikere tænkte nemlig som han, at Danmark burde følge samme Linje som England — og vi skal straks se, at der laa mere i denne Forklaring end et Forsøg paa at slaa Sagen hen fra Halls Side.

Da Krigen endelig udbrød, kom Lord Malmesbury i nogen Grad ud af sin vanlige Ligevægt. Hans Rædsel var Dannelsen af en Koalition mod England, i første Række en fransk-russisk Alliance. Gesandten i Paris, Lord Cowley, kunde ganske vist forsikre ham om, at den ikke var afsluttet endnu, men Malmesbury bad ham alligevel 29. April telegrafisk om »at lade forstaa som Deres personlige Mening, at vi maa blive udviklede i [Krigen], hvis den naar til Østersøen gennem Blokade eller Fortrædeligheder med Handelen«⁸¹). Og samme Dag telegraferede han til den engelske *Chargé d'Affaires*⁸²), Manley i København:

Hvad er Danmarks Stemning og Hensigt, [hvis] Krigen skulde brede sig i Tyskland og Rusland slutte sig til Frankrig? Knyt det [Danmark], hvis De kan, til vor Politik, hvad den saa end maa blive herefter. Hvad er den effektive Styrke af dets Flaade og Hær?

Spørg om der er noget sandt i Beretningen om en offensiv og en defensiv Traktat mellem Frankrig og Danmark⁸³).

Lord Malmesbury mente, at »Danmark engang vil blive af uberegnelig Værdi for os, naar Koalitionen, der engang vil danne sig mod England, bliver til Virkelighed«⁸⁴). — Det var naturligvis ikke noget ringe

⁸⁰) Elliots Depeche 15. Februar 1859 (P. R. O. — F. O. 22 Denmark). — Elliots Bemærkning om den danske Presse synes iøvrigt ubegrundet.

⁸¹) F. O. 27 (France) 1282.

⁸²) Elliot havde dengang forladt Posten ved det danske Hof — for stedse.

⁸³) Telegram til Manley 29. April 1859 (F. O. 22).

⁸⁴) Malmesbury til Paget 14. Juli 1859 (Paget-Papers. Afskrift velvilligst stillet til

Forlangende, at Danmark skulde binde sig til en Politik, som Malmesbury ikke engang selv vidste, hvad blev. Men det var heller ikke hver Dag, der udbrød Krig i Europa.

Foreløbig var det dog Østersøen, den engelske Udenrigsminister var mest optaget af; 2. Maj telegraferede han til Crompton i Petersborg:

Jeg vilde foretrække at indgaa en Overenskomst med Rusland og Frankrig og Østrig om Adriaterhavets og Østersøens Neutralitet; hvis De ikke kan opnaa dette — om Øst-Kysten af Adriaterhavet op til Triest; hvis ikke Adriaterhavet — i det mindste Østersøen. De vil straks se, at hvis Østersøen blev gjort sikker, kunde vi forholdsvist let holde os udenfor Krigen — men hvis Frankrig og Rusland optræder fjendtligt i nævnte Hav, vil det vanskeligt blive muligt for os ikke at gribe ind⁸⁵).

Malmesbury udviklede sine Synspunkter nærmere i en Depeche til Cowley i Paris af samme Dag⁸⁶). Men Cowley kunde ikke give ham nogen Trøst. Han svarede 3. Maj i et personligt Brev, at han ingen Mulighed saa for at bevæge den franske Regering til at slutte en saadan Overenskomst. Østrigerne vilde nemlig i saa Tilfælde straks overføre Tropper fra Adriaterhavs-Kysten til Italien, og »Tyskerne rimeligvis blive mindre tilbøjelige til at holde deres Fjendskab mod Frankrig i Tømme«⁸⁷). Malmesbury lod saa Sagen falde⁸⁸).

Der var noget mere Bid i København. Manley telegraferede allerede den 30. April, at Rygterne om en Alliance mellem Frankrig og Danmark ikke havde noget paa sig; den danske Regering vilde fastholde Neutraliteten, og Hall mente, dette vilde være muligt, selv om Forbundskontingentet gjordes marcheberedt. Den 3. Maj forklarer han i en Depeche, at Hall ikke direkte har svaret paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Danmark vil følge den engelske Politik, fordi han øjensynligt tvivler paa, at Stor-Brittannien selv vil være i Stand til at bevare Neutraliteten. Manley forklarer det med, at den danske Minister aabenbart troede, at der eksisterede en

min Raadighed af Lektor Just Rahbek). — Lignende Tanke i Valgtale af Disraeli holdt 2. Maj 1859 i Buckinghamshire. Han nævner her Rygtet om Traktaten mellem Danmark og Frankrig og fortsætter: Every one sees what the object of that was — that the whole Scandinavian navy should probably be united to that of Russia and France in order to destroy the supremacy of England. Well, we have made inquiries of the Court of Denmark. Denmark is our natural ally and friend, and I am bound to say a Power which has on alle occasions of late exhibited the utmost friendliness and confidence towards England. [D. kan dementere Rygtet og tilføjer] that if — which God forbid — we ever have to call on our allies and friends to rally round our standard and support the cause of freedom, truth and justice, I look with the utmost reliance to the spirit of Scandinavia being enlisted on our side (Referat i »The Times« 3. Maj 1859).

⁸⁵) Telegram til Crompton. F. O. 65 (Russia) 532.

⁸⁶) *Malmesbury: Memoirs of an Ex-Minister* II 176.

⁸⁷) Cowley-Papers i P. R. O. — F. O. 519 1225.

⁸⁸) Telegram til Crompton 5. Maj 1859. — F. O. 65 (Russia) 232. — Senere var Malmesbury ude med nye Spørgsmaal. — Bismarcks Depeche 27. Maj 1859: Die politischen Berichte des Fürsten Bismarck aus Petersburg und Paris I 85—87.

fransk-russisk Alliance, og mente, at Danmark i saa Fald »vilde blive bragt i en meget vanskelig Stilling«⁸⁹⁾.

Den 9. Maj havde den engelske Diplomat en ny Samtale med Hall, under hvilken han gentog sin Anmodning om at maatte melde til London, at Danmark vilde slaa Følge med England under den nærværende Krig, »at der ikke kunde være nogen Tvivl om, at det laa i de nordlige Folks Interesse at staa sammen, og at dette var deres Politik«. Hall gav ham Ret og sagde derpaa:

At i Tilfælde af at der senere opstod Forhold, som kunde gøre det nødvendigt, og han ansaa det for i høj Grad ønskeligt, at der skulde bestaa en Slags Overenskomst eller Alliance mellem de nordlige, protestantiske Folk, vilde han foreslaa, at England skulde tage Initiativet⁹⁰⁾; at endskønt de Forhold sandsynligvis aldrig vilde opstaa, som vilde nødvendiggøre et saadant Skridt, ansaa han det for tilraadeligt at være forberedt paa saadanne Muligheder og at en Forstaaelse i Tide skulde blive naaet om Spørgsmaalet. — Med Hensyn til de Modsætninger, der bestod mellem Danmark og Tyskland og særlig Preusserne med Hensyn til det holstenske Spørgsmaal, sagde han, skønt det Spørgsmaal sammenlignelsesvist var af underordnet Betydning, og derfor ikke burde paavirke deres Politik eller Optræden under nærværende Omstændigheder, at det ikke destomindre samtidigt vilde være ønskeligt for alle Parter, at Forholdene mellem Forbundet og dette Hertugdømme skulde blive bragt paa en mere tilfredsstillende Fod og at noget mere bestemt skulde bringes i Stand angaaende Forsamlingens [Stændernes] Natur og Beføjelser. [Hall sluttede med at udtale:] Han var klar over, at det laa i dette Lands Interesse og maatte være dets Politik at staa i godt Forhold til Nord-Tyskland og [han] var ivrig for at der skulde blive taget Skridt, som førte til dette ønskelige Resultat⁹¹⁾.

Det er, som sagt, indlysende, at Manley har haft noget svært ved at gengive Halls Tankegang i sammenhængende Form. Alligevel er der ingen Tvivl om, hvad Meningen har været med den danske Ministers Udviklinger. Hans Plan tog Sigte paa i et belejligt Øjeblik at skabe et nord-europæisk Neutralitetsforbund — England, Skandinavien, Preussen og andre nord-tyske Stater — og gennem denne Samvirken og dette Fællesskab at bane Vej for en Forstaaelse om Holstens Stilling indenfor det danske Monarki. Det lader sig næppe fyldestgørende forklare, hvorfor Hall under den første Samtale med Manley holdt sig tilbage i Spørgsmaalet om Forholdet til England og nu erklærede sig saa uforbeholdent. Maaske har han først villet have Ministeriets Omdannelse til Side og har ønsket at raadføre sig med sine Kolleger eller enkelte af dem. Noget

⁸⁹⁾ Manleys Telegram af 30. April og Depecher af 2. og 3. Maj 1859. — F. O. 22 (Denmark).

⁹⁰⁾ Manley har øjensynligt haft svært ved at gengive Halls Tankegang, og her brister Konstruktionen i Virkeligheden helt; der staar paa Engelsk: and said that in the event of circumstances here after arising which might render it necessary, that he thought it most desirable that there should exist some agreement (lien) between the Northern Protestant Nations, and proposed that England should take the initiative.

⁹¹⁾ Manleys Depeche 10. Maj 1859 (F. O. 22).

saadant vilde ikke have været urimeligt. Hvad det her drejede sig om, var nemlig et overraskende dristigt Forsøg paa fra vor Side at udforme en positiv Politik. Camillo Benso di Cavour var netop i de samme Dage ved at høste Frugterne af Kongeriget Sardinien's aktive Indgriben i Krim-Krigen. Har der hos C. C. Hall dæmret et Haab om at naa frem til en Udjævning af de dansk-tyske Modsætninger gennem et mellemstatsligt Samarbejde paa Neutralitetens Grund, der havde Tradition i dansk Udenrigspolitik?

Vi kan kun rejse Spørgsmaalet. Det er muligt, at den danske Udenrigsminister blot har villet stille Engelskmanden tilfreds; Hall holdt ikke af sure Ansigter. Han og Manley synes heller ikke at være vendt tilbage til Sagen. Det belejlige Øjeblik kom ikke. Det eneste, vi er i Stand til at sige, er, at Hall aabenbart talte noget længe om Sagen, og at et Forslag, som det antydede, passede forbavsende godt til Situationen i For sommeren 1859 — Tanken laa paa en Maade i Luften. Der havde i sin Tid været Tale om Preussens Tilslutning til den nordiske Neutralitetsentente under Krim-Krigen⁹²), og Karl XV udtalte sig Aaret efter til en preussisk Diplomat om det ønskelige i en Sæmmenslutning mellem de skandinaviske Riger, Preussen og England som Modtræk overfor en fransk-russisk Forstaaelse⁹³); det faldt ganske i Traad med Lord Malmesburys ovenomtalte Bekymringer. Mistro til Napoleon III fæstnede hos engelske Statsmænd en historisk, men ikke politisk begrundet Forestilling om, at Stor-Britannien og Preussen var naturlige Allierede; ogsaa Hensynet til Trosfællesskabet spiller her ind⁹⁴). Alt dette forklarer, at de Tanker, som Hall havde givet Udtryk, lidt senere pludseligt dukkede op fra en helt anden Kant. Under en Samtale hen mod Maanedens Slutning spurgte Understatssekretær FitzGerald pludselig den danske Gesandt i London, van Dockum »om noget var mig bekjendt angaaende et Forslag, paatænkt af den hollandske Regjering, hvis Øiemed skulde være at opfordre »de nordiske protestantiske Magter« til at indgaa en Forening for at sikkre deres Neutralitet«. Da van Dockum, der intet vidste, udtalte Tvivl om Efterretningens Paalidelighed, svarede FitzGerald, »at Planen ganske sikkert var eller havde været paatænkt, selv om dens Gjennemførelse senere skulde være bleven opgivet«⁹⁵).

Paa Baggrund af de Tanker, Hall selv havde tumlet med, bad han, efter Modtagelsen af van Dockums Depeche, ganske naturligt, Bille i Haag om at indberette alt, hvad der kunde »kaste Lys« over Sagen,

⁹²) *Fr. Bajers* anf. Skrift 539—40. Ungern-Sternbergs Depecher 27. Februar og 26. Marts 1859 (Afskrift i R. A.).

⁹³) *Einar Hedin*: Sverige-Norge och Preussen 1860—63 (Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 80. Hist. Studier I 152).

⁹⁴) se f. Eks. *Loftus*: Diplomatic Reminiscences I 296—97. *Vitzthum v. Eckstädt*: St. Petersburg u. London II 186. Smlgn.: *Erik Gullberg*: Tyskland i svensk opinion S. 7 og 48. *P. Vedel*: Danmarks Udenrigspolitik. Udg. ved Sjøqvist. S. 38.

⁹⁵) van Dockums Depeche 25. Maj 1859 (R. A.).

navnlig om, hvorvidt England i nogen Maade kunde tænkes at staa bag denne Plan⁹⁶). Bille vidste intet⁹⁷). Det var ogsaa ganske sikkert alene en Prøveballon, FitzGerald her havde sendt til Vejrs, men den viste virkelig, hvordan Vinden blæste i England — at Kabinettet Derby interesserede sig for en Kombination af den Art, Hall havde skitseret. Imidlertid stod den konservative Regering i Forsommeren 1859 foran sit Fald. Der var ikke mere at vente fra den Kant, og Preussens Politik laa iøvrigt heller ikke, som Engelskmændene forestillede sig.

Dér vidste Hall utvivlsomt bedre Besked. Hvorfor foreslog han da en Sammenslutning, hvori Preussen var med? Han tog formodentlig sin Chance og regnede saa for Resten med, at Forslaget vilde gøre godt Indtryk i England, hvad Udfald det saa fik. Det tiltalte utvivlsomt indenfor det siddende Ministerium. Dets Dage var ganske vist talte, men det var endnu ikke klart den 9. Maj 1859⁹⁸).

Det belejlige Øjeblik kom altsaa ikke. Danmark stod stadig alene, og Regeringen maatte klare sig, som den bedst kunde, naar det gjaldt Holstens og Lauenburgs Forpligtelser overfor Det Tyske Forbund.

Som tidligere nævnt havde Kong Frederik 14. Maj godkendt Udenrigsministerens Indstilling om, at Gesandten i Frankfurt skulde tiltræde Militærkommissionens Beslutning af 28. April. Imidlertid havde Stillingen Dagen forinden ændret sig paa *Forbundsdagen*, idet Hannovers Gesandt havde indbragt Forslag om at samle et Observationskorps ved Rhinen⁹⁹). Planen fik dog en noget kølig Modtagelse, og Hall instruerede 16. Maj Bülow til direkte at stemme imod, dog under Henvisning til at Danmark nu ogsaa havde tiltraadt Beslutningen af 28. April¹⁰⁰). Da Forslaget kom til Afstemning, erklærede v. Usedom sig paa Preussens Vegne imod det, men protesterede ikke, da det blev henvist til Udvalgsbehandling; van Scherff fulgte Usedom, medens Bülow udtalte: »Jeg har faaet Anvisning om under Hensyntagen til hele den foreliggende Situation at stemme mod Henvisning til Udvalget¹⁰¹). Under Drøftelserne her udtalte den danske Gesandt forøvrigt »aabent og ærligt . . . hvad der utvivlsomt er Holsteens og Nordtysklands Interesse, nemlig omhyggelig at und-

⁹⁶) Hall til Bille 1. Juni 1859 (R. A. — U. M. Registratur. 1859).

⁹⁷) Billes Depeche 6. Juni 1859 (R. A.).

⁹⁸) Det endelige Resultat af Valget — det foregik dengang ikke paa en enkelt Dag — forelaa 19. Maj (se Times 20. Maj 1859); Tendensen havde vist sig tidligere, men Resultatet opfattedes som usikkert, se: Letters of Queen Victoria III 424 og *Morley: Life of W. E. Gladstone* I 622.

⁹⁹) Bülow's Depeche 13. Maj 1859 (R. A.).

¹⁰⁰) Hall til Bülow 16. Maj 1859. — Samtidig fik han telegrafisk den endelige Anvisning om at tiltræde Beslutningen af 25. April (R. A. — U. M. Sml. Sager).

¹⁰¹) Bülow's Depecher 19. og 20. Maj 1859 (R. A.).

gaae enhver Demonstration og at holde sig fjern fra Deltagelse i Krigen¹⁰²). Men samtidig kunde han afgive Meddelelse om det holsten-lauenburgske Kontingents Sammensætning, og at det nu var marcheberedt¹⁰³). Sindene begyndte, efter hans Skøn, at falde noget til Ro¹⁰⁴), og den danske Regering hørstede nu Anerkendelse fra forskellig Side for sin Holdning. Schleinitz og Rechberg udtalte den, samtidig med at de gav Udtryk for deres Tilfredshed med Danmarks neutrale Holdning¹⁰⁵). En Række Blade bragte velvillige Artikler¹⁰⁶), men de kendte Toner lød dog indimellem; i en Korrespondance til »Grenzboten« (27. Maj 1859) hed det: Saafremt det nu skal være nationalt at underlægge Italienerne Østrigs Herredømme, saa er det visselig langt mere nationalt at befri Hertugdømmerne fra de Danske — Forholdet mellem Danmark og Tyskland var og blev det gamle.

Fra de første Dage af Juni begyndte Udviklingen paa Krigsskuepladsen tydeligt at præge Stemningsbevægelserne i Tyskland. Udfaldet af Slaget ved Magenta virkede noget afsvalede paa Smaahoffernes og Forretningsverdenens Mod, og Bülow berettede, at der i Udvalget for Militæranliggender var livlige Drøftelser; man ønskede, at Preussen nu vilde udtale sig mere bestemt om Stillingen og sine Hensigter¹⁰⁷). Beklageligvis kunde Berlin-Regeringen ikke blive enig med sig selv herom; navnlig Udenrigsminister Schleinitz holdt igen paa Aktivisterne¹⁰⁸). Ogsaa Offentligheden stod stærkt delt. Gotha-Partiet var udfra sit lille-tysk nationale Standpunkt mod at hjælpe Østrig; de radikale Demokrater naaede i Kraft af deres mere internationale Indstilling til samme Resultat; de moderate Demokrater ønskede, at Preussen skulde gribe ind i Krigen, men som europæisk Stormagt, »Kreuz-Zeitung«-Partiet vilde derimod med under alle Omstændigheder af Had til Frankrig og Louis Napoleon Bonaparte¹⁰⁹). Det endte med, at Prinsregenten beordrede Mobilisering af seks Armékorps »som Sikkerhedsforanstaltning og til Varetagelse af Preussens og Tysklands Magtstilling«¹¹⁰). Indtrykket af Meddelelsen herom var stærkt. Ud i de videste Kredse blev Stillingens Alvor indlysende. »Altonaer Wochenblatt« skrev (18. Juni 1859): »Spørger vi nu, hvilket Indtryk gør den preussiske Mobilisering i Tyskland, saa lyder Svaret, at den Nord paa i Fædrelandet har været en ubehagelig Overraskelse«; og Bladet citerede Udtalelser af »Köln. Zeitung«, »Vossische Zeitung« og

¹⁰²) »Allgm.nord. Corr.« 2. Juli 1859 cit. »Flyve-Posten« 6. Juli.

¹⁰³) Bülows Depeche 26. Maj 1859 (R. A. — U. M. Korresp. Sager fasc. XI).

¹⁰⁴) samme 24. Maj 1859 (R. A.).

¹⁰⁵) Se ovf. og Bille-Brahes Depeche 26. Maj 1859 (R. A.).

¹⁰⁶) Bülows Depeche 31. Maj 1859 (R. A.) samt [»Augsbrg.] Allg. Ztng.« 1. Juni og »Hamburg. Correspondent« (cit. »Flyve-Posten« 4. Juni 1859).

¹⁰⁷) Bülows Depeche 8. Juni 1859 (R. A.).

¹⁰⁸) Th. v. Bernhards l. c. III 235.

¹⁰⁹) Korr. fra Berlin til »[Augsbrg.] Allgemeine Zeitung« 25. Juni 1859.

¹¹⁰) Telegram fra Brockdorff i Berlin 14. Juni 1859, Kl. 19¹⁵ (R. A.).

»Hamburger Nachrichten«, der gik i samme Retning. Russiske Diplomaters Beretninger fra Tyskland lød ogsaa paa, at Krigsstemningen nu var i Aftagende¹¹¹). Baade Usedom og Legationsraad Wentzel i Forbundsge-sandt-kabet fortæller, at Mellem-Staternes Sendemænd nu atter søgte Forbindelse med den franske Minister¹¹²).

Schleinitz skrev til Bismarck, at Mobiliseringen havde kvalt den Krigs-furor, der herskede i Preussen, og dæmpet den andet Steds i Tyskland¹¹³). Paa Forbundsdagen forholdt man sig iøvrigt afventende og vilde »endnu ikke tro, at Preussen virkelig havde til Hensigt at drage Sværdet for Østrig«; snarere syntes Meningen at være, at Berlin-Regeringen vilde skyde Forbundet til Side, forhandle direkte med Enkeltstaterne og saa for Resten intet foretage sig. Mobiliseringen opfattedes alene som en Ind-rømmelse til Stemningen i Hæren og den tyske Nationalisme¹¹⁴). Noget var der maaske om det. Usedom forklarede 30. Juni, at Mobiliseringen skyldtes en pludselig Beslutning *ab irato*; det blev nu efterhaanden aabenbart, hvad man havde bragt sig selv paa Halsen, og de mere ind-sigtsfulde ønske det skete ugjort¹¹⁵).

Der gik en halv Snes Dage. Saa bebudede Usedom 24. Juni om Afte-nen telegrafisk fra Berlin en Erklæring til Forbundsfor-samlingen næste Dag. Han ankom om Morgenen. Dagsordenen var blevet ændret; og han foreslog nu, at 7. og 8. Forbundskorps i Forbindelse med den preussiske Mobilisering blev opstillet ved Øvre-Rhinen, og anmodede om, at Sagen blev henvist til Udvalget for militære Sager. Det skete uden egentlig Af-stemning¹¹⁶).

Bülows forklarer, at han og van Scherff ingen Indvendinger havde gjort; »dels præjudicerer en saadan Henvisning ikke de enkelte Hoffer, dels vil der af formelle og materielle Grunde intet være at indvende imod, at et saa vigtigt Forslag fra det preussiske Hof bliver gjort til Genstand for den sædvanlige Behandling«. — Men han tilføjer: »Et andet Spørgs-maal er det unægteligt, hvorvidt en Tilslutning til Forslaget vil synes tilraadelig«. Han venter, at Udvalget i næste Møde vil godkende det og indstille det til Vedtagelse.

Bülows kom, som rimeligt var, i denne Sammenhæng ind paa forskel-lige Gisninger om, hvad der kunde have været den preussiske Regerings Hensigt med Forslaget. Selv havde Usedom sagt til den nye østrigske Forbundsge-sandt, v. Kübeck, at det drejede sig om en rent preussisk

¹¹¹) Bismarcks Depeche fra Petersborg 8. Juli 1859 (Die politischen Berichte I 110).

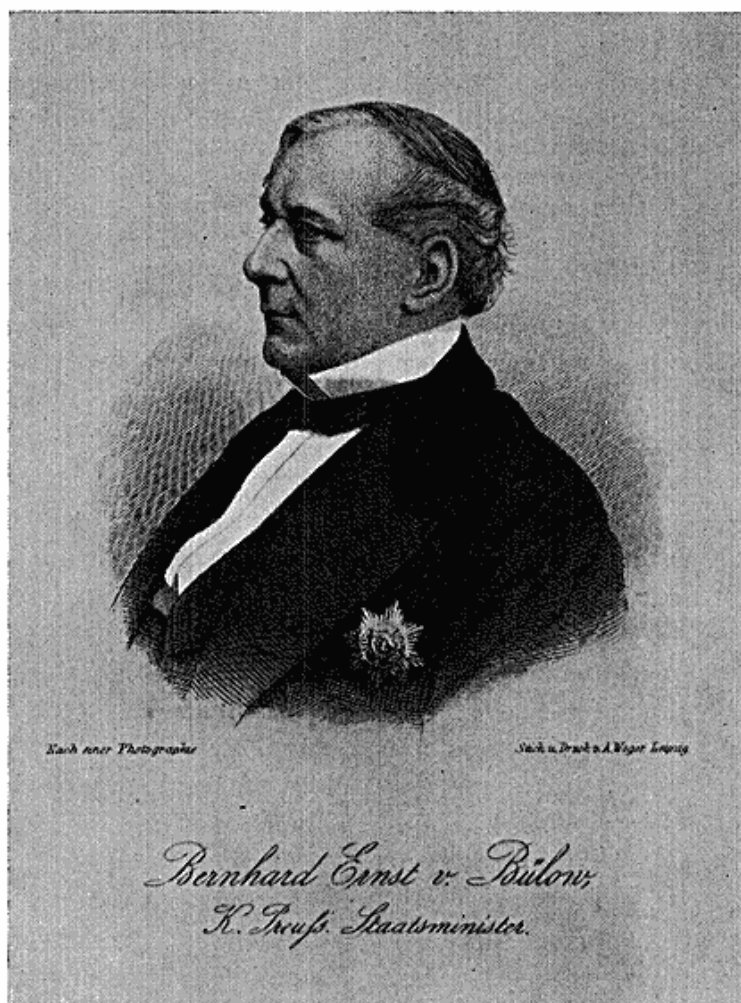
¹¹²) Usedom's Depeche 1. Juli 1859 (Politik Preussens I 414—15). Wentzel til Bismarck 14. Juli 1859 (Bismarck Jahrbuch V 118).

¹¹³) Schleinitz til Bismarck 24. Juni 1859 (Bismarcks Briefwechsel mit Freiherrn v. Schleinitz 39).

¹¹⁴) Bülows Depecher 18., 20. og 25. Juni 1859 (R. A.).

¹¹⁵) Usedom til Bismarck 30. Juni 1859 (Bismarck Jahrbuch IV 153—54).

¹¹⁶) Bülows Depecher 25. og 26. Juni 1859 (R. A.).

Bernhard v. Bülow (1815—1879). Danmarks Gesandt paa Forbundsdagen 1851—62, konservativ Helstatsmand. Gik efter 1862 først i mecklenborgsk Tjeneste, senere Bismarcks Udenrigsminister fra 1873 til sin Død.

Foranstaltning, der dog samtidig vilde styrke Østrigs Stilling¹¹⁷⁾, men dette blev de to Diplomater imellem. Bülow kom iøvrigt til det Resultat, at det afgørende var, at Preussen her havde gjort et nyt Skridt fremad paa den Vej, der førte hen mod Deltagelse i Krigen, og han udtalte i Fortsættelse heraf Tvivl om, hvorvidt Forbundet efter Slaget ved Solferino (Dagen før) »længe vil forblive Herre over den frie Afgørelse« af sin Holdning. Derpaa afsluttede Bülow sin Depeche (25. Juni) med følgende Betragtning:

Efter hele Stillingen og med den Linje, den Kongelige Regering hidtil har holdt i Overensstemmelse med de traktatmæssige Forpligtelser, forekommer det mig mere end betænkeligt at stemme *mod* et Forslag, som *i og for sig* kun

¹¹⁷⁾ Usedom's Depeche 25. Juni 1859 (Politik Preussens I 402—03).

har Forbundsraadets Sikkerhed til Formaal og afgjort ikke griber ud over Forbundstraktaterne. Paa den anden Side bør vi gaa imod øjeblikkelig Tilslutning baade af Hensyn til Monarkiets Neutralitet og paa Grund af, at de Redegørelser og Meddelelser, der hidtil er fremsat, næppe kan opfattes som fyldestgørende Oplysninger under saa vigtige Komplikationer. Jeg tror derfor, at det vil svare bedst til Stillingen at holde Protokollen aaben i Betragtning af, at fornødne Instruktioner mangler, og at afvente den videre Udvikling.

Overvejelser i Løbet af Dagen og den følgende Morgen (den 26. Juni) bestyrker nærmest Bülow i denne Opfattelse, der ogsaa svarede til van Scherffs Holdning. Han fremhæver nu ydermere, at da det er umuligt at forudsige noget bestemt om, hvad der vil ske, bliver det rimeligt at handle efter Omstændighederne og navnlig under Hensyn til »Preussens egentlige Hensigter i det holstenske Spørgsmaal, hvor man kun alt for gerne søgte Lejlighed til Indskriden eller Revanche«¹¹⁸).

I Løbet af de følgende Dage kunde Bülow melde, at van Scherff var instrueret til uden nærmere Forklaring at stemme mod det preussiske Forslag¹¹⁹), og at Usedom under Drøftelserne i Udvalget havde nægtet at give yderligere Oplysninger; selv skrev Usedom, at Forslaget ikke har skabt mere Sympati for Preussen¹²⁰). Alligevel blev Udvalgets Indstilling vedtaget den 1. Juli, men ikke straks gjort til Beslutning¹²¹); van Scherff stemte, som bebudet, imod, medens Bülow og forskellige tyske Gesandter ønskede, at Protokollen blev holdt aaben for senere Tilslutning; han mente iøvrigt, at det ikke hastede med at tiltræde. Det vilde tage sin Tid, inden Mecklenburgs og Hansestædernes Gesandter fik deres Instruktioner. Det var altsaa muligt »under Opretholdelse af den nuværende passiv neutrale Stilling rolig at afvente Tingenes videre Udvikling«¹²²).

Imidlertid stod den danske Regering nu overfor en ny og vigtig Afgørelse, selv om den ikke skulde træffes omgaaende. Og samtidig havde den faaet yderligere Bekymringer. Spørgsmaalet om, hvordan dansk Handel og Skibsfart vilde blive stillet, hvis Holsten og Lauenburg som Dele af Det Tyske Forbund hørte op med at være neutralt Omraade, foruroligede stadig stærkere Monarkiets Forretningsverden. Og dens Repræsentanter henvendte sig nu ogsaa til Regeringen.

Den danske Helstats Stilling blev utvivlsomt unormal fra det Øjeblik, Det Tyske Forbund traadte ind i de kæmpendes Rækker. Selv om de

¹¹⁸) Bülows Depeche 26. Juni 1859 (R. A.).

¹¹⁹) Bülows Depecher 30. Juni og 1. Juli 1859 (R. A.). Da Bille 30. Juni ogsaa fik Meddelelse om Instruktionen til van Scherff, bemærkede han, at »Baron Goltstein forekom mig at vise mere Interesse end tidligere for en Entente med Danmark«.

¹²⁰) Usedom's Depeche 27. Juni 1859 (Politik Preussens I 707—08).

¹²¹) samme 1. Juli i. b. 718.

¹²²) Bülows Depeche 2. Juli 1859 (R. A.).

krigsførende fuldt ud anerkendte Kongerigets og Slesvigs fortsatte Neutralitet, kunde det nok i visse Tilfælde berede Vanskeligheder for Fartøjer, hjemmehørende i de nævnte Rigsdele, at andre Fartøjer, der sejlede under samme Flag og med tilsvarende Skibspapirer, havde Hjemsted i tyske Hertugdømmer, som ikke var neutralt Omraade. Under alle Omstændigheder skabte Forholdet en *Usikkerhed*, der kunde gøre dansk *Skibsfart* mindre konkurrencedygtig. Frygten for, at Monarkiet i sin Helhed kunde blive inddraget i Krigen gennem Holstens og Lauenburgs Deltagelse i den, var maaske heller ikke uforstaaelig, selv om den var mindre begrundet.

Allerede paa et tidligere Tidspunkt havde Etatsraad Broberg paa Grosserer-Societetets Vegne, under Formanden, Etatsraad A. N. Hansens Fraværelse, henvendt sig til Udenrigsministeriet om Sagen. Hall havde ved denne Lejlighed, som Broberg forklarede, givet ham »Oplysninger, som alle tilstedeværende Medlemmer af Grosserer-Societetets Komitee paa et Møde erklærede for »tilfredsstillende for Øieblikket« og ikke ansaa yderligere Skridt for nødvendige¹²³⁾. Hall har formodentlig henvist til, at de Forpligtelser, der fulgte af, at Holsten og Lauenburg hørte med til Forbundet, ikke havde afholdt Magterne fra at anerkende Danmarks Neutralitet, og han kan have givet Udtryk for Forhaabninger om, at det ogsaa vilde være muligt at opnaa Frankrigs Anerkendelse af de tyske Hertugdømmers Neutralitet »i mercantil Henseende«, saafremt Forbundet gik med til at lade Hærkontingenterne blive staaende paa det hjemlige Omraade¹²⁴⁾.

Efter at Formanden, Etatsraad Hansen, var kommet tilbage og ydermere foranlediget ved den preussiske Mobilisering og Henvendelse til Forbundsdagen var Sagen blevet taget op til ny Overvejelse i Grosserer-Societetets Komité. Udenrigsministeriet vidste, at en ny Forespørgsel var paa Trapperne. Og under disse Forhold ansaa Hall det for rigtigt at sætte Gesandten i Paris, Dirckinck-Holmfeld i Bevægelse.

Han henviser i en officiel Depeche paa fransk til, at den seneste Udvikling i Frankfurt har gjort et Spørgsmaal aktuelt, som det ikke var nødvendigt at drøfte i Depechen af 20. Maj: »Til hvilket Punkt vil den franske Regering anerkende H. M.s og hans Staters Neutralitet« i det Tilfælde, at Holsten og Lauenburg i deres Egenskab af Forbundslande inddrages i Krigen; saafremt det kejserlige Kabinet vil gøre Forskel [i Behandlingen af] de Skibe, der specielt hører hjemme i Hertugdømmet Holsten, og dem, der hører hjemme i de ikke-tyske Dele af Monarkiet«, vil det bringe Danmark i en vanskelig Stilling.

¹²³⁾ Etatsraad Brobergs Redegørelse i »Dagbladet« 29. Juni 1859 i Anledning af, at Bladet 27. Juni havde skrevet, at G. S.' Komité »tænker ikke« paa at gøre »Skridt hos Regeringen for at forvise sig om, hvorvidt Neutraliteten vilde blive overholdt«.

¹²⁴⁾ Den titnævnte inspirerede Artikel i »Allg. nord. Corr.« af 2. Juli.

Hall gaar ud fra, at Dirckinck-Holmfeld vil kunne forstaa, hvad Farer det kan komme til at rumme for Monarkiets Sammenhold at give holstenske Skibe et særligt Flag, og han mener iøvrigt, at det ikke nytter noget; Danebrog vil i saa Fald blive misbrugt.

Den eneste Redning maa følgelig søges »i det Maadehold og de liberale og ophøjede Synsmaader, H. M. Kejseren allerede ved mange Lejligheder har givet Bevis paa under nærværende Krig, og det er derfor, i Haab om, at H. M. ikke vil nægte at ofre en Del af sine Rettigheder til Fordel for en gammel allieret, der i Tidens Løb har lidt paa Grund af sin Troskab«, at den danske Regering nu henvender sig med Spørgsmaal om, hvorvidt de holstenske Skibe ogsaa i givet Tilfælde vil blive betragtede som neutrale, eller de vil blive opbragte og behandlede som fjendtlig Ejendom. — Selv om Udenrigsminister Walewski ikke vil kunne give et officielt Svar, vil Hall sætte Pris paa, om muligt, at lære Kejser Napoleons personlige Mening at kende.

Saa vidt den officielle Depeche, men samtidig udviklede Hall sine Synspunkter nærmere i en mere fortrolig Depeche paa dansk. Det hed her:

Den kgl. Regierings principale Ønske gaar selvfølgelig ud paa, at det maatte kunne findes stemmende eller foreneligt med de Franske Interesser at betragte saavel det Holstenske som det Lauenburgske Territorium som neutralt, men de Indvendinger, som vil gjøre sig gjældende i denne Henseende, ere for indlysende og nærliggende til, at vi for Alvor kunne ville insistere derpaa. Derimod synes Billighed i høi Grad at tale for det Ønske, som vi have indskrænket os til at fremsætte, og hvis Opfyldelse paa den ene Side vilde være skikket til i det mindste for en Tid at afværge de Farer og Forviklinger, vi imødeser, og paa den anden Side ogsaa vilde bidrage til at fremme Keiserens Øiemed at begrænse Krigens Omfang og Varighed.

Hall havde indledningsvist forklaret, at det var Bekymringerne i interesserede Erhvervskredse, der havde foranlediget hans Depecher; og da der ogsaa her herskede Frygt angaaende Behandlingen af kongerigske og slesvigske Fartøjer, bad han Dirckinck-Holmfeld om at forstaa,

at det i ethvert Tilfælde og ganske afseet fra, hvorledes det væsentlige Spørgsmaal løses, vil være mig ønskeligt og nyttigt at erholde en fra den keiserlige Franske Regjering selv udgaaet Erklæring, hvormed jeg blev sat i Stand til at give Handelsstanden en positiv Beroligelse med Hensyn til den Behandling, der i paakommende Tilfælde vil blive de Danske Skibe til Deel, som ikke have hjemme i Holsteen.

Hall bad følgelig Dirckinck-Holmfeld straks efter sin første Samtale med Walewski at telegrafere: Ja, Nej eller Tvivlsomt om de forskellige Muligheder¹²⁵).

¹²⁵) Halls Depeche af 27. Juni 1859 (R. A. — U. M. Sml. Sager).

Allerede inden Depecherne af 27. Juni afgik til Paris, forelaa den Skrivelse til Udenrigsministeriet fra Grosserer-Societetet, som er dateret 28. Juni. Der spurgtes her:

1) Hvorvidt Regeringen mener, at Neutraliteten kan opretholdes fra-set Holsten.

2) Hvorvidt Regeringen har modtaget Meddelelser, som giver begrundet Haab om saadant, og hvorvidt Regeringen vil og kan opfylde de Betingelser herfor, som eventuelt vil blive stillet.

3) Hvorvidt disse »Tilsigelser« gælder for hele Riget eller Holsten undtages og i saa Fald, »hvilke Forholdsregler ville blive truffet for at gjøre Adskillelse mellem Holsteen og det øvrige Rige i Henseende til Brugen af vort Flag«.

Endelig udtaltes et Ønske om, at under alle Omstændigheder en »offentlig Erklæring« maatte kunne udstedes, der slog fast, at Regeringen »for Kongerigets og Hertugdømmet Slesvigs Vedkommende gjør For-dring paa den fuldkomne Neutralitet«¹²⁶).

Paa en vis Maade laa Skrivelsens Hovedvægt mere i den Anmodning, den fremsatte tilsidst, end i de Spørgsmaal, den opstillede. Kravet lød paa en »offentlig Erklæring« fra Regeringens Side. Det fik Rygstød i den ihærdige Kampagne, »Dagbladet« siden 9. Juni havde ført for at bryde den haardnakkede officielle Tavshed. Nu opfordrede Bille Offentligheden til at komme Pressen til Hjælp; Møder maatte afholdes, Resolutioner vedtages¹²⁷). Udenrigsministeriet besluttede sig endelig til at give Grosserer-Societetet et saadant Svar, at det kunde publiceres. Visse Holdepunkter havde man faaet; 1. Juli havde Dirckinck-Holmfeld telegraferet hjem: »Ja for D. meget tvivlsomt for H.«. Det betød, i Henhold til tidligere Anvisning, at den franske Regering fortsat vilde anerkende Kongerigets og Slesvigs Neutralitet, men stod tvivlende overfor Spørgsmaalet om Holstens Stilling. I Overensstemmelse hermed blev Svaret af 6. Juli altsaa udformet.

Det henviste til de oprindelige diplomatiske Meddelelser om Danmarks neutrale Holdning og udtalte stadig Haab om, at Krig mellem Frankrig og Det Tyske Forbund maatte kunne undgaas, men selv i modsat Fald vilde Neutraliteten næppe være truet; den havde »bestemt Hjemmel i Folkerettens anerkjendte Grundsætninger«, og den danske Regering havde ingen Indsigelse mødt, naar den mindede om de Forpligtelser, Holstens og Lauenburgs Medlemskab af Forbundet indebar. Den havde ydermere ved senere Skridt, der skulde »fremkalde saa stor Klarhed og Sikkerhed med Hensyn til Opfatningen af disse Forhold, som det efter Omstændighederne var muligt«, opnaaet Bekræftelse paa, at selv under en Krig, hvor Holsten og Lauenburg ydede deres »forbundsmæssige Bi-

¹²⁶) Offentliggjort i »Berl. Tid.« 6. Juli 1859 ligesom Udenrigsm.' paafølgende Svar.

¹²⁷) »Dagbladet« 2. Juli 1859.

drag, vilde Neutraliteten for de øvrige Dele af det danske Monarchi ikke være udsat for Fare, og Regjeringen har end ikke opgivet Haabet om, at det under den nævnte Eventualitet endogsaa vil kunne lykkes at sikkre den holsteenske Søhandel den samme Neutralitet.

Som man vil se, var dette en længere Omskrivning af Dirckinck-Holmfelds korte Telegram, men ogsaa, at Udenrigsministeriet alene svarede paa Grosserer-Societetets første Spørgsmaal og delvist paa det andet; Resten af Skrivelsen, som var rent hypotetisk, lod man ganske naturligt ligge. Imidlertid foranledigede denne Undladelse »Fædrelandet« til at erklære, at Svaret ikke syntes »vel egnet til at hæve Uvisheden om vor Neutralitet vil blive anerkjendt eller ikke eller til at fjerne de Ulemper, som herved paadrages den danske Handel og Skibsfart«.

Var dette rigtigt, og var det virkelig den almindelige Mening? Hvordan forholdt det sig i det hele taget med Offentlighedens Indstilling til Krisen og Krigen?

Om *Stemningen* i det danske Folk overfor Krigen i Italien kunde der ikke herske Tvivl. Sympatierne var aldeles afgjort paa Piemonts og Frankrigs Side ogsaa ind i mere konservative Kredse¹²⁸); noget stødende Udtryk synes de dog ikke at have faaet i Pressen. Indenfor Helstatens tyske Lande var Holdningen lidenskabsløs overfor det store Opgør, men udtalt vendt mod Deltagelse i Kampen. »Altonaer Wochenblatt« skrev (28. Maj 1859): »Kan man paa Forviklingens sidste Stadium opdage noget som helst Motiv, der for enhver Pris kræver et tysk Angreb mod Frankrig? — Foreløbig tror vi, at Forbundet, at Preussen gør nok, naar de sætter sig i fuldt Krigsberedskab«. Stemningen i København fik kraftigt Udtryk, da de første Efterretninger om Slaget ved Magenta indløb under de sidste Timer af Festlighederne paa Grundlovens ti-Aars-Dag; fra alle Sider strømmede der Hilsener ind til det franske Gesandtskab¹²⁹).

I den Henseende var Regeringen helt paa Linje med Offentligheden. Hall aflagde straks Lykønskingsvisit hos Dotézac efter Slaget ved Solferino¹³⁰).

Noget andet var imidlertid Regeringens Politik under Krigen og navnlig dens Holdning overfor Det Tyske Forbund. »Flyve-Posten« formenter her, at man næsten nødtes til at tro, at Ministeriet har »fulgt den samme magelige Politik i dette som i andre Tilfælde at sidde med Hænderne i Skjødet og kun holde Munden aaben for det Tilfælde, at en stegt Due skulde komme flyvende« (30. Juni 1859). De liberale Organers Opfat-

¹²⁸) Se »Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger« fra Foraaret 1859 (passim).

¹²⁹) Dotézacs Depeche 7. Juni 1859 (Q d'Orsavs Arkiv. Danemark 1859 235).

¹³⁰) samme 27. Juni (ib.).

telse var ikke meget forskellig herfra; »Dagbladet« hævdede, »at Regeringen ikke har havt nogen fast og moden Plan« (25. Juni 1859)¹³¹).

Umiddelbart set indtog »Fædrelandet« det fornuftigste Standpunkt. Ploug gjorde gældende, at hvis vi nægtede »Lydighed, hvor Forbundet er berettiget til at hyde . . . vilde [det] være forbundet med Fare [og] sandsynligvis strax paadrage Kongen Krig mod Tydskland«. Overvejelser af Danmarks særlige Stilling »synes omsider at have ført til den ubehagelige, men uundgaaelige Erfaring, at det danske Monarki ikke er og ikke kan være frit i sine politiske Bevægelser, at det ikke har en souverain Stats fulde Selvstændighed«. Den eneste Redning var, at »det holsten-lauenburgske Troppecontingent« »formelig udsondres af den danske Hærenhed«. (Artikler 24. Maj og 11. Juni 1859). Dette havde »Fædrelandet« slaaet paa lige siden 20. Januar. Men bag disse i og for sig forstaaelige Krav laa en anden Stræben. Ploug indrømmede, 22. Juni, at en saadan Udsondring vilde »være et Skridt fremad mod Eiderpolitikken; [og] det forekommer os netop at være et stort Fortrin ved denne Foranstaltning, at den gaaer i en rigtig og ikke i en forkert Retning«; han havde allerede 29. April paapeget, hvor meget lettere Stillingen vilde forme sig, hvis Holsten havde »været administrativt, som det er forfatningsmæssigt udsondret«; han hilste dengang Krigen med Glæde under Forudsætning af, at den bliver indskrænket til Italien, »idet den [da] drager Tydskland Opmærksomhed derhen, og giver den danske Regering Tid og Ro til at forberede en fornuftig Løsning af vor Statstilværelses gordiske Knude«. — Her har vi Forklaringen paa Plougs tilsyneladende Maadehold. »Dagbladet« saa det derimod paa sin Side (16. Juni) ikke som »Hovedformaalet« »at komme Ejdersystemet et Hanefjed nærmere, men den at befrie Monarkiet fra den truende Fare for at blive for Holstens Skyld inddraget i en Kollision, hvori det ingen direkte Interesse har, og i hvilken dets Sympathier gaae imod dem, hvis Allierede det skulde tvinges til at blive«¹³²). Det udmales, hvordan »Tropper under danske Faner skulle bruges imod Frankrig, Danmarks gamle Allierede«¹³³), og det hjælper i Virkeligheden ikke, »at Kontingentet for største Delen eller væsentlig tæller holstenske Soldater« (25. Juni 1859). Efter Billes Mening er Løsningen let: »der kan ikke være nogen bindende Forpligtelse for Danmark til saaledes at blotte sine egne Grændser« (30. April 1859). »Det er ikke muligt at see nogensomhelst Nødvendighed for at styrte Monarkiet i disse Ulykker« (9. Juni 1859). Det var i hvert Fald et klart og ærligt Standpunkt. Men »Berlingske Tidende« bemærkede (6. Juli 1859) ikke uden Grund hertil, at Spørgsmaalet vedrørende Mobiliseringen drejede sig »om Opfyldelsen af notoriske Forpligtelser«.

¹³¹) Smlgn. Tyve Aars Journalistik II 531—32.

¹³²) Tyve Aars Journalistik II 526.

¹³³) ib. 525.

der ikke paa den Maade lod sig sætte til Side; dette kunde »alene være den sidste Udvei, et Nødværg og Selvopholdelsesmiddel«.

De saaledes fremførte Argumenter begrundes yderligere med meget luftige Forudsigelser om Begivenhedernes formodede Forløb. Baade »Dagbladet« (30. April 1859) og »Flyve-Posten« (4. Juli 1859) regnede sikkert med, at Rusland vilde gribe aktivt ind, og Østersøen saaledes blive Krigsskueplads; »Berlingske Tidende« forudsaa, at Tyskland vilde erklære Danmark Krig, hvis det ikke opfyldte sine Forbundsforpligtelser (7. Juli 1859) — samtidigt med, at det selv gik i en Kamp paa Liv og Død med Frankrig! »Flyve-Posten« synes iøvrigt at mene (30. Juni 1859), at det hele vilde have været klappet og klart, hvis Regeringen bare havde udstedt en Neutralitetserklæring. Alt det er der dog ingen Grund til at gaa nærmere ind paa. Det er ogsaa et Spørgsmaal, hvor stor Betydning hele denne Drøftelse har haft. »Fædrelandet« skriver i hvert Fald med et Suk: »Dog, hvorfor tale Vi? Vi tale for døde Øren«.

Hvad man derimod uvilkaarligt standser ved er den Kendsgerning, at samtlige Blade har været usandsynlig daarligt underrettede. De var alle overbeviste om, at Neutraliteten ikke lod sig opretholde, hvis Forbundskontingenterne blev afsendt, endskønt de Forpligtelser, hvoraf dette vilde følge, var blevet anerkendte fra alle Sider. Gennemgaaende gik Redaktionerne ogsaa ud fra, at Regeringen intet havde foretaget sig. »Dagbladet« spurgte ydermere 16. Juni, hvorfor Udenrigsministeriet ikke havde søgt Forbindelser i Stockholm og Haag¹³⁴⁾ — paa et Tidspunkt, hvor begge disse Kabinetter forlængst havde betakket sig for Samarbejde, og, som nævnt, insinueredes i samme Blad 27. Juni, at ogsaa Grosserer-Societetet havde forholdt sig passivt. Det er næsten utænkeligt, at Redaktionerne ikke skulde have kunnet skaffe sig Oplysninger. Og denne frejdige Skriven løs uden Kendskab til de faktiske Forhold giver afgjort ikke Indtryk af noget højt redaktionelt Niveau. Men karakteristisk er det iøvrigt, at »Dagbladet« efter Offentliggørelsen af Regeringens Skrivelse til Grosserer-Societetet af 6. Juli alligevel, lidt modstræbende, indrømmer, at der her er »afgivet et Svar, som vi efter Omstændighederne maae ansee for ret tilfredsstillende« (9. Juli 1859), medens »Flyve-Posten« lunter videre ad sine Partiforestillingers ensformige Landevej og stadig bedyrer, »at Sagerne staae slet ved dens [Regeringens] Skyld«.

Udenrigsministeriet tog tilsyneladende hele Larmen med stor Ro; mobiliserede blot i sidste Omgang »Allg. nord. Correspondenz« og »Berlingske Tidende« til at svare.

Men umiskendeligt trak det sammen til Krise.

¹³⁴⁾ Tyve Aars Journalistik II 527.

Allerede efter Modtagelsen af Bülow's Beretninger om Forbundsfor­samlingens Møde den 25. Juni havde Hall i Virkeligheden taget sit Stand­punkt til det preussiske Forslag om at opstille et Observationskorps ved Rhinen. Han drøftede Sagen med Krigsministeren, Oberstløjtnant Lund­bye, og meddelte 1. Juli Gesandten i Frankfurt sine Grunde til, »at den danske Stemme [denne Gang skulde] afgives *mod Forslaget*«¹³⁵). Det fremhæves, at da Hannover i Maj foreslog noget lignende, mente man ikke, at et saadant Skridt var motiveret tilstrækkeligt ved Tidsomstæn­dighederne; nu vilde det være ligefrem farligt, og naar Danmark allerede dengang stemte imod Andragendets Overgang til Militærudvalget, var der nu end mere Grund til at stille sig afvisende. Men dertil kom Be­tæneligheder ved »den uregelmæssige og med Forbundets Krigsforfat­ning lidet stemmende Maade, hvorpaa Preussen har combineret sin egen frie Stilling og Optræden med Forbundets, [idet] herved Forbundsfor­holdet let bringes ind paa en Vei, hvis Consequentser, altsom de kunde stemme meget godt med preussiske Planer om Suprematie, vilde være meget farlige for Forbundets Medlemmers Souverainitet«.

Inden den endelige Beslutning tages, ønsker Hall dog at høre Bülow's »Confidentielle Mening« navnlig »om det Punkt hvorvidt og hvorledes en Protest mod Forslagets Uoverensstemmelse med Forbundslovgivning burde finde sin Plads i Motivering af vor Afstemning«¹³⁶).

Postgangen mellem København og Frankfurt og tilbage igen tog sin Tid. Forinden Bülow's Depeche med hans confidentielle Meninger kunde naa frem, var der indtraadt nye Begivenheder paa Forbundsdagen. I et overordentligt Møde den 4. Juli havde Usedom stillet Forslag om, at 9. og 10. Forbundsarmékorps sluttede sig til de preussiske Hære, der var ved at opmarchere langs Nedre- og Mellem-Rhinen, og at disse ligesom 7. og 8. Korps ved Øvre-Rhinen stilledes under preussisk Kommando. Sagen blev henvist til Udvalgsbehandling¹³⁷), og mod dette Skridt havde Bülow intet at bemærke, men han forbeholdt sig at afvente sin Regerings endelige Stillingtagen og spurgte Hall, »om han ikke ved denne Lejlig­hed i hvert Fald skulde forhindre den nu almindelige, øjeblikkelige Be­slutningstagen og opholde Afstemningen saa længe, at den Redegørelse, der maa ventes, har kunnet forelægges de højeste Regeringer«. Har Mi­nisteriet i København imidlertid modtaget Forklaringer direkte fra Ber­lin og vil give ham Instruktioner ud fra disse, beder han om at faa dem telegrafisk inden 7. Juli om Morgen.

Bülow paapegede iøvrigt, at det betænkelige ved Sagen egentlig var at søge deri, at hvad Preussen forlangte ikke stemte med Krigsforfat­

¹³⁵) Hall til Bülow 1. Juli 1859 (R. A. — U. M. Frankfurt, Korr. Sager fasc. XI vol. IV).

¹³⁶) Balans Depeche 1. Juli 1858 (Politik Preussens I 728—29 Note).

¹³⁷) Bülow's Depeche 4. Juli 1859 (R. A.), Schleinitz til Usedom 3. Juli 1859 (Politik Preussens I 718—19) og preuss. Cirkulærdepeche 6. Juli 1859 (ib. 735—38).

ningen; heri laa en umiskendelig Fare; for gik man ud over de ubetingede Forbundsforpligtelser, som Stormagterne anerkendte, kunde det blive svært at opretholde Danmarks Neutralitet¹³⁸).

Hen paa Dagen den 6. Juli modtog Bülow efter Ønske telegrafisk Anvisning om at afgive sit forbeholdte Votum *mod* det preussiske Forslag. Udenrigsministeren og Gesandten saa ens paa Sagerne og var endnu engang naaet til samme Standpunkt.

Hall havde taget sin endelige Beslutning, efter at Militærudvalgets Indstilling den 2. Juli var blevet gjort til Beslutning. I en »allerunderdanigst Indberetning« til Kongen af 6. Juli mindede han om, hvorledes Regeringen under Udviklingen i Maj og Juni havde stræbt at undgaa videre Skridt; nu stod man overfor det preussiske Forslag, og det heder saa:

I Betragtning af, at den paatænkte Opstilling af et Observationscorps ved Rhinen er en Forholdsregel af en saa krigersk Character, at den er forbundet med store Betæneligheder, og desuden den af Preussen foreslaede Combination af en selvstændigt virkende preussisk Krigsstyrke med Forbundsarméen langt fra at være i Overensstemmelse med Forbundslovgivningen meget mere aabner Veien til en meget farlig og for de øvrige Forbundsmedlemmers souværene og med Preussen sideordnede Stilling præjudicerende Betragtningssaa har jeg ... instrueret [Bülow til at stemme imod]¹³⁹).

Men samtidig tog Regeringen et nyt Skridt i Fortsættelse af sit hidtidige Standpunkt: den 7. Juli indkaldtes nu de holstenske Stænder til en ekstraordinær Samling, hvor et Patent om Optagelse af et Statslaan til Afholdelse af Udgifterne ved Mobiliseringen skulde forelægges. Holsten vilde have at bære disse; det maatte i hvert Fald bero paa en mere forfatningsmæssig Afgørelse, hvorvidt Monarkiets øvrige Dele skulde overtage en Part af dette Beløb¹⁴⁰). Det viste, at den danske Regering indenfor Forbundsforfatningens Rammer ikke vilde svigte sine Forpligtelser.

Samme Dag afgav Bülow altsaa sin Stemme mod Beslutningen af 2. Juli. Men i Betragtning af, at Vedtagelsen den 4. Juli faktisk betød Mo-

¹³⁸) Bülows Depecher 4. og 5. Juli 1859 (R. A.).

¹³⁹) Indberetningen, som Kongen først godkendte 17. Juli 1859, findes i R. A. — U. M. Sml. Sager). I »Meddelelse til Rigsraadet« forklares ydermere S. 4: »Det preussiske Forslag forlod Forbundsrettens Basis og kunde gyldigen kun vedtages ved fri Overenskomst efter Slutningsactens Art. 64. Uden at Forholdene hjemlede Anvendelse af Slutningsactens Art. 36, 38, 39, 40, 45 eller 47 skulde alene af almindelige politiske Grunde, paa ubestemt Tid og i ubekjendt Øiemed alle Contingenter mobiliseres, og dette skee med fuldstændig Til sidesættelse af Forbundets Krigsforfatning, der forbyder endog Skinet af den ene Forbundsstats Suprematie over de andre, »Preussen« skulde have »Overledelsen« uden nogen Ansvarlighed og uden nogen Begrænsning«.

¹⁴⁰) Meddelelse til Rigsraadet S. 9. Hensigten forklaredes nærmere i en Cirkulærdepeche af 12. Juli 1859 (R. A.).

bilisering, foreslog Østrig nu at tage formelig Beslutning om et saadant Skridt og at vælge den preussiske Prinsregent til Forbundsfuldherre. Det fremkaldte nærmest Konsternation i Frankfurt, fordi man nu frygtede aabent Brud mellem de to Stormagter. Men Sagen var hermed atter fuldt ud paa Forbundsrettens Grund, og Forslaget henvistes til Militærudvalget¹⁴¹). Det saa ikke lovende ud, og Hall forklarede senere, at Danmark ikke vilde have kunnet stemme mod dette Forslag¹⁴²).

Imidlertid var der i Frankfurt et godt Stykke fra Beslutninger til Handling. Vinden var desuden Habsburger-Riget imod. Schleinitz forklarede den østrigske Gesandt, at Stillingen var ændret efter Nederlagene i Nord-Italien¹⁴³); Stemningen var nu mod Krig. Feltmarskal Windischgrätz, der var sendt til Berlin for, om muligt, at vinde Preussens Støtte, berettede, at Prinsregenten *ikke* ønskede at være Forbundsfuldherre, og baade han og Schleinitz skød sig ind under de Hensyn, der maatte tages til Rusland og England, naar det gjaldt Mobiliseringen¹⁴⁴). Schleinitz mente iøvrigt, at Østrigs Hensigt med Forslaget var at fremkalde Forbundsrig, og hertil saa han ingen Grund¹⁴⁵). Uenigheden mellem de styrende i Berlin varede samtidigt ved¹⁴⁶).

Noget vidste man i København om alt dette. Brockdorff berettede, at Østrigs militære Modgang havde gjort Ministrene mere fredeligt stemte, og at der ikke var Spor af Sympati for den anden tyske Stormagt i Berlin¹⁴⁷). Men alligevel virkede det selvsagt som »et Lysglimt«, da Dotézac Fredag Aften den 8. Juli ilede til Hall med Meddelelsen om Vaabenstilstanden i Villa Franca¹⁴⁸).

Naturligvis var Vaabenstilstand ikke Fred. Nogle af Bladene blev i de følgende Dage ved at stikle til Regeringen ud fra den Opfattelse, at Krigsfares stadig var overhængende¹⁴⁹). Men Udviklingen gik nu i en anden Retning; Kejser Franz Joseph havde paany ændret sin politiske Kurs gennem en pludselig Beslutning. Den 13. Juli modtog Dotézac, Kl. 7 Morgen, Telegram om Fredens Afsluttelse; han begav sig straks ud til Hall paa Bakkegaarden og overbragte ham Meddelelsen. Den danske Konsejlspræsident lykønskede hjærteligt til Kejserens højsindede Politik;

¹⁴¹) Legationsraad Wentzels Depeche 7. Juli 1859 (Politik Preussens I 739—40).

¹⁴²) Dotézac' Depeche 9. Juli 1859 (Q d'Orsays Arkiv — Danmark 1859 236).

¹⁴³) Kollers Depeche 3. Juli 1859 (Politik Preussens I 719—20).

¹⁴⁴) *ib.* 721—28.

¹⁴⁵) Cirkulærdepeche 11. Juli 1859 (*ib.* 749—50).

¹⁴⁶) Gerlach: Denkwürdigkeiten II 679.

¹⁴⁷) Brockdorffs Depecher 27. Juni og 8. Juli 1859 (R. A.) — Hall var ivrig for at faa Kendskab til Schleinitz' Cirkulærdepeche; se Depeche til Brockdorff 12. Juli og Brockdorffs Svar 15. Juli 1859 (R. A.).

¹⁴⁸) Dotézacs Depeche 9. Juli 1859 (Q. d'Orsays Arkiv. Danmark 1859 236). — »Berlingske Tidende« bragte samme Aften et Telegram fra Hamburg: Paris d. 7de. Keiseren til Keiserinden: Mellem Østrig og mig er truffet Overenskomst om en Vaabenstilstand. Fra begge Sider vil blive udnævnt Commissairer til at fastsætte de endelige Betingelser.

¹⁴⁹) Se »Fædrelandet« og »Dagbladet« 12. Juli 1859.

»det er saaledes, man forvandler en Modstander til en Allieret«¹⁵⁰). I Natens Løb kom der Telegram fra Brockdorff om, at de preussiske Hærsstyrkers Marche mod Vest var blevet standset¹⁵¹). Den 16. Juli kappedes Kübeck og Usedom paa Forbundsdagen om at tage deres forskellige Forslag tilbage. Det vedtoges 24. Juli. Paa vor Side var der nu ikke mere Tale om at indkalde den holstenske Stænderforsamling. Bladene skrev noget syrligt, da det viste sig ikke at være Kassandraraab, de havde løftet¹⁵²), og i Ejder-skandinaviske Kredse skal der have været Misfornøjelse med, at Danmark ikke havde faaet mere ud af Situationen¹⁵³).

De fleste sagde dog sagtens: Godt gik det, og vel var det.

Men nogenlunde samtidigt med Afspændingens Begyndelse var den danske Regering blevet stillet overfor et nyt og overraskende Spørgsmaal. Den 1. Juli havde Gesandten i Paris, Dirckinck-Holmfeld, forelagt den franske Udenrigsminister, Grev Walewski, de Spørgsmaal, Hall havde rettet til ham i sin Depeche af 27. Juni. Walewski havde her, samtidig med at han gav sine positive Forsikringer om Anerkendelsen af Kongerigets og Slesvigs Neutralitet, nægtet paa staaende Fod at udtale sig om den holstenske Skibsfarts Behandling¹⁵⁴). Han trøstede forøvrigt Dirckinck-Holmfeld med, at det næppe blev til Krig, men han tilføjede alligevel, at *hvis* den udbrød, »regner vi paa Deres Sympati; vi haaber, at Danmark da aabent vil erklære sig for vor allierede, og Spørgsmaalet [om Neutraliteten] mistede i saa Fald sin Betydning«.

Saa vidt Dirckinck-Holmfelds Depeche¹⁵⁵). — Walewski har i en Instruktion til Dotézacs¹⁵⁶) gengivet denne Del af Samtalen paa følgende Maade:

Spørgsmaalet om den holstenske Skibsfart var kun en ringe Ting sammenlignet med andre Problemer, der meldte sig i Tilfælde af, at Kriegen greb om sig; »det danske Monarki er afgjort en af de Stater, der daarligst kunde holde sig udenfor en saadan Kamp . . . og i Tilfælde [af et Brud] er der Traditioner, som ikke er glemte i Frankrig, og som paa samme Maade har holdt sig i Danmark, der ligesom selve deres Interesser, vil anvise de to Regeringer den Politik, det vil være rigtigt at følge«.

Det var en ganske ny Forklaring i en fransk Ministers Mund. Man

¹⁵⁰) Dotézacs Depeche 15. Juli 1859 (Q. d'Orsays Arkiv. Danemark 1859 236).

¹⁵¹) Brockdorff 13. Juli 1859 Telegram 20²⁹ (R. A.).

¹⁵²) »Dagbladet« 14. Juli 1859: »Det slap Ministeriet Hall minsandten godt fra«. »Flyveposten« 16. Juli 1859: »Den stegte Due . . . kom altsaa virkelig flyvende«.

¹⁵³) Dotézacs ovenanf. Depeche af 15. Juli 1859.

¹⁵⁴) D.-H.s ovenanf. Telegram af 1. Juli 1859 (R. A.).

¹⁵⁵) af 2. Juli 1859 (R. A.).

¹⁵⁶) 6. Juli 1859 (Q. d'Orsays Arkiv. Danemark 1859 236).

kunde nok i et flygtigt Øjeblik mindes det historiske Forhold mellem de to Lande¹⁵⁷), men det franske Diplomatis Indstilling overfor Danmark var ellers kølig. Den officielle Politik Maal var Opretholdelsen af *status quo*, i og for sig altsaa ogsaa den danske Stats Integritet, men Danmark var til daglig en alt for lille Brik, til at man virkelig regnede med den¹⁵⁸). Kejser Napoleons personlige Politik havde nok andre Maal; hans Agt var at afvikle Traktatsystemet fra 1815, men under denne Stræben vendte han Gang paa Gang tilbage til Tanken om at vinde Preussens Velvilje eller Støtte maaske ligefrem tysk Landomraade paa det danske Monarkis Bekostning.

Nu opfordrede Walewski til i givet Fald at forny Alliancen mellem Frankrig og Danmark — »Det svundne vender tilbage...«.

Der var naturligvis en iøjnespringende Modsigelse i Grev Walewskis Forklaring; han lovede først Respekt for Danmarks Neutralitet og udtalte derpaa Forhaabninger, som vilde gøre Spørgsmaalet ørkesløst. Dette lod Dirckinck-Holmfeld imidlertid passere; han gik slet ikke ind paa Sagen. I et personligt Brev til Departementschef Quaade i Udenrigsministeriet forklarer han sin Holdning paa følgende Maade: Han saa det som sin Opgave at arbejde for Neutralitetens Opretholdelse, men samtidig fandt han det uforholdsmæssigt, ja maaskee endog meget betænkeligt, directe at reclamere mod Tænkeligheden af Forhold som dem, Greven [Walewski] henviste til. Han valgte denne Udvej »saa meget mere som jeg jo, ifald Ministeriet skulde ønske nogen nærmere Udtalelse hvad Øjeblik vil formaae at komme tilbage paa Sagen«¹⁵⁹).

Det var en meget forstandig Betragtning, og i Løbet af en Uge tog Udviklingen en saadan Vending, at Spørgsmaalet i en anden Forstand blev ørkesløst. Alligevel skulde det ikke faa Lov at hvile. Walewski havde instrueret Dotézac, for at han kunde gøre de samme Synspunkter gældende, »saafremt M. Hall giver Dem Lejlighed til at underholde Dem med ham«¹⁶⁰). Men den franske Sendemand greb selv Lejligheden; da han, som nævnt, 13. Juli gav Hall Meddelelse om Fredslutningen, »udviklede han de Grunde, der vilde have ført Danmark til at forene sig med Frankrig i det Tilfælde, det her drejede sig om«¹⁶¹).

Hall havde 8. Juli udtalt overfor Dotézac, at den danske Regering havde været meget glad ved det Svar, Walewski havde givet Dirckinck-Holmfeld paa hans Spørgsmaal om Frankrigs Stilling til de danske Neutralitetsproblemer, men han havde ikke nævnt noget om Allianceforsla-

¹⁵⁷) Saaledes Udtalelse af Walewski i Dirckinck-H.s Depeche 19. December 1856 (R. A.). Smlgn. D'Espagny: Memoires du duc de Persigny 323; Randon: Memoires II 91—92.

¹⁵⁸) Udtalelse af Morny til Hertug Ernst af Coburg (Aus meinem Leben III 415—16).

¹⁵⁹) Dirckinck-H. til Quaade 2. Juli 1859. (Quaades Arkiv i R. A. udskilt af P. Vedels Papirer). Smlgn. nyt Brev 7. Juli 1859 [ib.].

¹⁶⁰) Walewskis ovennævnte Depeche af 6. Juli 1859.

¹⁶¹) Dotézacs Depeche af 15. Juli 1859 (Q. d'Orsays Arkiv. Danemark 1859 236).

Ulysses Dirckinck, Friherre af Holmfeld (1801—1877). Danmarks Gesandt i Paris 1856—60, efterfulgte 1862 Bernhard v. Bülow som ForbundsGesandt. Ungdomsbillede fra 1829, mens Dirckinck-Holmfeld endnu var Søofficer.

get. Her blev han stillet overfor Tilbudet i en ny Forbindelse, og han kunde ikke lade Sagen ligge som Gesandten i Paris; imidlertid var det nu muligt at udtale sig friere, da det hele var Historie, og Hall svarede derfor: »... saafremt den kejserlige Regering havde sendt en Eskadre til Østersøen og et Armékors til Hertugdømmerne, vilde vi ikke have tøvet med at gøre fælles Sag. Det vilde forøvrigt ikke have været første Gang og vore Sympatier er forblevne hos Frankrig«.

Hall var ikke den Mand, som stødte an, naar han kunde undgaa det, og her var Forekommenhed billig. Det var ikke Alvor som 11 Aar senere

i Sommeren 1870. Dotézac saa det udmærket godt og skrev til Walewski: »Dette Sprog vilde have haft en helt anden Værdi, hvis det var blevet brugt paa et Tidspunkt, hvor intet Tegn lod forudane Fredslutningen«; han fremhævede ligeledes, at Hall, som nævnt, dengang havde været tavs »og tydeligvis ogsaa med Overlæg havde bevaret Tavsheden om denne Del af Deres Excellences Samtale med Baron Dircking« [sic], hvor han alene omtalte Neutralitetsspørgsmaalene¹⁶²). Det er rigtigt, men Hall kunde have svaret, at ogsaa Walewski noget sent og pludselig var kommet i Tanker om den gamle Alliance, og at Dotézac havde faaet Svar, som han raabte i Skoven. Under alle Omstændigheder udtrykte Walewski senere overfor Dirckinck-Holmfeld sin fulde Tilfredshed med Halls Erklæringer til Dotézac. Den danske Gesandt tog her Anledning til at paa-pege Nødvendigheden af nu at ordne det dansk-tyske Forhold og udtalte Haab om Frankrigs Hjælp. Walewski svarede: »Ja, aldeles sikkert«!¹⁶³)

Der laa noget mere bag dette venskabelige Ordskifte. Underdirektøren i det franske Udenrigsministerium, Déprez havde under en tidligere Samtale henvist til, at »det mislige [i] Holstens dobbelte Forhold« var kommet stærkt frem under »de seneste Neutralitetsforhandlinger«, og i denne Forbindelse havde han nævnt, at man »ved en muligvis snart forestaaende Kongres [maaske kunde] være betænkt paa netop at afhjælpe disse saa klart i Øine faldende Muligheder, hvilket jo vilde skee ved at sikre Holstens Neutralitet for Fremtiden«¹⁶⁴). Dirckinck-Holmfeld greb Tanken og prøvede senere at interessere den russiske Gesandt, Kisselev i Sagen. Han talte virkelig med Walewski om Planen, som den franske Udenrigsminister kaldte »en god Idé« og tilføjede, at der formentligt intet vilde være til Hinder for at bringe den frem paa Kongressen¹⁶⁵).

— Men denne Kongres, der skulde have taget ogsaa almindelige europæiske Spørgsmaal op til Overvejelse i Forbindelse med Nyordningen af Italiens Forhold, traadte aldrig sammen. Spørgsmaalet om Holstens Neutralisering blev aldrig aktuelt.

Der er i det foregaaende gjort Rede for den danske Politik under den europæiske Krise i Foraaret 1859 og den Krig, der fulgte i Italien i For-sommermaanederne. I Samtiden hævdede man, at Regeringen ikke »havde haft det fornødne Overblik«, og ikke været »sin Opgave voxen«; »Statsmandsdygtigheden [havde] viist sig i ikke at ledes af nogen fast Plan«¹⁶⁶).

¹⁶²) Dotézac's Depeche af 15. Juli 1859 (Q. d'Orsays Arkiv, Danemark 1859 236).

¹⁶³) Dirckinck-H.'s Depeche 2. August 1859 (R. A.).

¹⁶⁴) samme til Quaade 12. Juli 1859 (Q.'s Arkiv).

¹⁶⁵) samme til samme 14. Oktober 1859 [ib.].

¹⁶⁶) »Flyve-Posten« 30. Juni. »Dagbladet« 14. Juli 1859 (Smlgn. »Tyve Aars Journalistik« II 537—38).

Det vil næppe være muligt at underskrive disse Domme med Kendskab til Akterne i Sagen.

Den danske Regerings Politik gik ud paa at opretholde Monarkiets Neutralitet, og en saadan Stræben billigedes utvivlsomt af Folkets alt-overvejende Flertal, men Gennemførelsen af denne Plan vanskeliggjordes ved det særlige Forhold, den danske Helstat stod i til Det Tyske Forbund som Følge af Holstens og Lauenburgs Stilling som Medlemslande i denne Statsforbindelse. Det var en given Sag, at de traktatmæssige Forpligtelser her maatte opfyldes; at dette kunde ende med, at de tyske Hertugdømmer blev inddraget i en Forbundskrig, var dog ikke mindre klart, men Regeringen ansaa det for rigtigt at følge med i Forbundsbeslutningerne det længst mulige — uden alt for »stor Iver« — ud fra den Betragtning, at den ogsaa kunde springe fra paa det sidste Stadium, og at Forbundets aktive Indgriben forøvrigt ikke var saa sikker som Amen i Kirken. Selvfølgelig var der her noget af den samme passive Holdning, som man klagede over i Regeringens Forhandlinger om Holstens Forfatningsforhold, men den havde umiskendeligt i Spørgsmaalet om Hævdelse af Neutraliteten spillet paa det rigtige Kort. Et Lykketræf var det saadan set, men Danmark havde altsaa her Heldet med sig, som da Krigen truede i 1762. Hvilket Valg Ministeriet Hall vilde have truffet, hvis Udviklingen var gaaet den modsatte Vej, kan man alene gisne om. De ledende havde dog aabenbart et klart Blik for Farerne ved i Tilfælde af Krig at gaa imod Tyskland. Det var denne Tilbøjelighed, som fik den national-liberale Presse til i de mest gloende Farver at udmale, hvor forfærdeligt det vilde være at komme i Kamp mod Frankrig. Det er umuligt at sige, om Regeringen vilde være gaaet saa langt, eller hvorvidt saadant under nogen som helst Omstændigheder virkelig var blevet Tilfældet, men i dens skarpe Blik for den nærmeste Fare er der Momenter, som viser frem mod Alliancetilbudet til Preussen i 1866, ja maaske endnu videre til politiske Beslutninger ved forskellige Lejligheder i det 20. Aarhundrede.

Vi har set, at Hall i hvert Fald kunde forestille sig haandgribelige Resultater af denne Holdning, at en Ordning af det holstenske Forfatningsspørgsmaal gennem en videre Neutralitetsforstaaelse, som ogsaa omfattede tyske Stater, laa indenfor Kredsen af hans Overvejelser; baade her som i Forholdet til Nederlandene var hans Diplomati altsaa mindre passivt, end man troede i 1859. Der var dog ingen Vej fremetter i den Sammenhæng. Dér havde »Flyve-Posten« Ret, naar den advarede mod »at vente paa een Due endnu«¹⁶⁷⁾ : en heldig Udgang af det holstenske Forfatningsspørgsmaal.

Saadan set bliver den danske Neutralitetspolitik i 1859 altsaa en Episode, et Forhandlingskompleks, der hviler i sig selv. Og dog har den

¹⁶⁷⁾ 16. Juli 1859.

videre Interesse. Man har i Samtid og nærmere Eftertid villet mene, at den nationale Politik, der fulgte paa Reaktionsaarene, var præget af en bedrøvelig Dilettantisme. Under Krise og Krig i 1859 blev Ministeriet Hall imidlertid stillet overfor en Prøve, som var alt andet end diplomatisk Legeværk, men uden her at være afgørende hæmmet af dansk-tyske Modsætningers aarhundredgamle Dødvægt; man vil vanskeligt kunne nægte, at denne Prøve blev heldigt bestaaet, og at Ministeriet Hall her fulgte Retningslinjer, der viser baade tilbage og frem i dansk Udenrigspolitik.

Det skortede ved denne Lejlighed slet ikke den national-liberale Regering paa Dygtighed i Behandlingen af mellemstatslige Spørgsmaal.